

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Природничо-географічний факультет

Кафедра географії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **Природно-заповідний фонд Дніпропетровської області: сучасний стан та перспективи**

Студентки II-го курсу групи МНЗ
Освітньої програми Середня освіта. Географія
Спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістр
БУГАЄНКО Ганни Іванівни

Науковий керівник: Яцентюк Ю.В. професор кафедри
географії, доцент, доктор географічних наук

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)
	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)
	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)

Вінниця – 2020 рік

ВСТУП

Актуальність теми

Дослідження в сучасних умовах природо-заповідний фонд території, крім виконання своїх прямих функцій є чинником сталого соціально-економічного розвитку суспільства. Він допомагає підтримувати екосистеми, зберігати біологічні види та їх різноманітність, створювати сприятливі умови для відпочинку. За останні десятиліття кількість природоохоронних територій поступово збільшується, але незважаючи на це їх фінансування відбувається за залишковим принципом, а місцеві органи влади практично не беруть участі в розширенні цих територій.

В межах Дніпропетровської області спостерігається прискорення впливу антропогенного чинника на стан природного середовища. Зокрема, відбувається відновлення діяльності підприємств, відводяться нові площі під будівництво кар'єрів з видобутку корисних копалин, розміщення полігонів твердих побутових відходів, під промислову та житлову забудову за рахунок природних територій, які втрачаються назавжди у зв'язку з діяльністю людини. В останні роки посилився вплив на лісові екосистеми, Дніпропетровської області. Тут основними негативними чинниками виступають випалювання сухих залишків природної трав'яної рослинності, внаслідок чого виникають лісові пожежі. Наявність значних покладів мінеральної сировини зумовлюють високу концентрацію промислових об'єктів. У результаті більша частина території області антропогенно перетворена.

Мета дослідження: полягає в виявленні сучасного стану природно-заповідного фонду Дніпропетровської області та перспективного розвитку заповідної справи в регіоні.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

– проаналізувати історичні передумови організації природоохоронної справи на Дніпропетровщині;

- визначити сучасний стан природно-заповідної мережі області;
- проаналізувати сучасні тенденції змін природоохоронних територій ;
- вивчити проблеми функціонування об'єктів ПЗФ у Дніпропетровській області;
- визначити шляхи та перспективи оптимізації природно-заповідного фонду Дніпропетровщини.

Об'єкт дослідження: природно-заповідний фонд Дніпропетровської області.

Предмет дослідження – сучасний стан, проблеми та оптимізація природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Методи дослідження – загально-наукові методи, методи аналізу, спеціально-наукові географічні методи (картографічний, порівняльно-географічний, історико-географічний) та ін..

Наукова новизна отриманих результатів – вперше здійснено спробу комплексного аналізу структури природно-заповідного фонду Дніпропетровської області, перспектив його охорони та відновлення.

Практичне значення одержаних результатів – матеріали проведеного комплексного аналізу дослідження структури та стану природно-заповідного фонду Дніпропетровської області стануть можуть бути використані під час викладання курсу географії.

Структура дипломної роботи: робота складається з вступу, 2 розділів, висновків, списку використаної літератури і джерел, додатків. Загальний обсяг роботи 101 сторінка.

ЗМІСТ

ВСТУП

Розділ 1. Передумови створення та сучасний стан природно-заповідної мережі Дніпропетровської області.

1.1 Історичні передумови організації природоохоронної справи на Дніпропетровщині.	5
1.2 Категорії природно-заповідного фонду.	12
1.3 Сучасний стан природно-заповідної мережі.	23
1.3.1 Природні заповідники	26
1.3.2 Заповідні урочища	30
1.3.3 Заказники	32
1.3.4 Пам'ятки природи	39
1.3.5 Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	44
1.3.6 Ботанічні Сади	47

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	53
-----------------------	----

Розділ 2. Проблеми і перспективи оптимізації природно-заповідного фонду Дніпропетровщини.

2.1 Проблеми функціонування об'єктів ПЗФ.	55
2.1.1 Правовий і громадянський захист природи регіону	55
2.1.2 Порушення відносин суспільства і довкілля	57
2.2 Перспективи охорони і відновлення здорового довкілля краю.	70

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	73
-----------------------	----

ВИСНОВКИ	74
----------	----

Список використаних джерел	76
----------------------------	----

Додатки	85
---------	----

РОЗДІЛ I

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ПРИРОДНО- ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1 Історичні передумови організації природоохоронної справи на Дніпропетровщині.

З розвитком людської техногенної цивілізації та глобальними наслідками її господарської діяльності (вирубання лісів, культурна трансформація ландшафтів, опустелювання, парниковий ефект тощо) виникла потреба у збереженні первозданної природи нашої планети. Для цього у світі в багатьох країнах виділені певні ділянки суходолу та акваторії, які оголошені територіями, де господарська діяльність людини обмежена або взагалі заборонена. Цим територіям надано заповідний статус.

Історія розвитку заповідної справи, яка бере початок ще з давніх часів, як і історія охорони природи в цілому, тісно пов'язана з розвитком людського суспільства. Завдання, які вона вирішувала на кожному етапі історичного розвитку людства, визначалися характером взаємовідносин людини з природним середовищем, ступенем використання нею природних ресурсів, потребами суспільства [1].

Розвиток природоохоронних концепцій від примітивних до сучасної біосферної пройшов кілька послідовних етапів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Етапи розвитку концепцій охорони навколишнього середовища.

Етап утилітарної охорони	Етап поресурсної охорони	Етап територіальної охорони природи	Етап екологічної охорони біосфери
від найдавніших часів до початку XVIII ст.	початок XVIII ст. - середина XIX ст.	із середини XIX ст. до середини XX ст.	з другої половини XX ст.
окремі угоддя	з розвитком	ґрунтувався на тезі	інтегральний підхід до

охоронялися з огляду на їхнє господарське, мисливське чи оборонне значення (Чорний ліс на південно-східній межі Київської Русі та Литовсько-Руської держави)	біологічних наук (ботаніки, зоології) й систематизації людських знань про множини видів живих організмів охороні почали підлягати окремі види рослин і тварин	про доцільність охорони найбільш унікальних куточків незайманої природи планети, заселених ендемічними, рідкісними і зникаючими видами флори та фауни	розв'язання проблеми збереження біосфери та всіх її екотонів; у рамках цього підходу розбудовується глобальна мережа так званих біосферних заповідників, якими охоплено майже всі репрезентативні екосистеми нашої біосфери
--	---	---	---

У доісторичні часи первісні люди повністю залежали від природи, її дарів. Людина того часу, обожнюючи природні явища, окремих представників рослинного і тваринного світу, на підставі певного практичного досвіду пристосувалася до навколишнього середовища, не завдаючи йому відчутної шкоди [2].

Численні заборони у первісних племен були спрямовані на охорону певної території, окремих видів рослин і тварин, оскільки такі дії сприяли збереженню природних ресурсів і відповідали інтересам первісних збирачів дарів природи (рибалок, мисливців). Так з'явилися перші "заповідні урочища".

Перші законодавчі акти про охорону природних багатств на території України були видані за часів Київської Русі. Так, "Руська Правда" Ярослава Мудрого визначала відповідальність за незаконний відстріл бобрів, деяких рідкісних видів птахів [5].

За наказом князя Данила Галицького (1220-1264 рр.), було створено великі заповідники у межах сучасної Уманської пущі (Україна), яка й нині виділена як природоохоронні території, де під охороною людини знаходяться, зокрема, популяції зубрів. Крім заповідників постійної охорони, існували й тимчасові заказні території, на яких охоронялися зубри, тури, олені, сарни, лані, а також цінні хутрові та рідкісні види фауни, і регламентувалося полювання.

Найдавніший прецедент законодавчого відстоювання охорони природи в Україні - судова справа, яку порушили на початку XVII ст. жителі Білої Церкви

проти воєводи Івана Даниловича, котрий для потреб виробництва поташу почав вирубувати ліси оборонного значення.

Швидкі темпи технічного прогресу, необмежене використання дарових ресурсів природи в епоху середньовіччя та епоху зародження і розвитку капіталізму призвели до надзвичайно швидкого винищення природних багатств, скорочення території з незайманою природою. Створені заповідники і заказники зберегли від винищення ряд цінних видів рослин і тварин, а також збереглись місця їх проживання [3].

У 1735 р. Запорізький кіш спеціальним указом взяв під охорону ліси на острові Монастирському, що мали оборонне значення. У 1743 р. вперше створено у степовій зоні Великоанадольський лісовий масив, який вважають колискою степового лісорозведення.

Видатному німецькому мандрівнику і вченому-натуралісту А. Гумбольт належить важлива роль у розвитку заповідної справи на планеті. Він перший зробив спроби класифікувати заповідні території та ввів у наукову літературу поняття «пам'ятка природи» як першу наукову обгрунтовану заповідну територію.

Досить поширеною стає у ті часи ідея про взяття під охорону унікальних ландшафтів як національних реліквій, встановлення на таких територіях абсолютно заповідного режиму із заборонаю будь-якої діяльності.

На початку XX ст. ідея створення національних парків стала практично реалізовуватись і в Європі. Перші національні парки (НП) організовуються в Голландії (1905 р.), Швеції (1909 р.), Швейцарії (1914 р.) [4].

У XIX ст. в Україні і Росії почали створювати приватні заповідники, брати під охорону окремі пам'ятки природи (заповідник "Біловезька пуща" належав імператорській сім'ї Романових).

У 1980 р. в Івано-Франківській області створено перший в Україні Карпатський національний парк, а в 1983 р. - Шацький національний парк у Волинській області.

У 1990 р. в рамках глобальної програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера" створено перший в Україні Карпатський біосферний заповідник [6].

22.06. 1999 р. створено перший в міжнародній практиці три-латеральний біосферний резерват "Східні Карпати" на території трьох країн: України, Польщі та Словаччини. Таким чином, природоохоронні ідеї в Україні розвиваються у тісній співпраці з глобальними концепціями і програмами охорони біосфери нашої планети.

Екологічні умови України сприяли формуванню на її території багатой флори. Флора України нараховує 4523 види судинних рослин, близько 800 видів мохоподібних, 1000 видів лишайників, понад 4 тис. видів водоростей, близько 15 тис. видів грибів і слизовиків. Найбільш багатою та оригінальною флорою відзначаються гірські райони - Крим, Карпати, Кременецькі гори. Таким же багатством і видовою різноманітністю відзначається фауна України, що нараховує 44 800 видів тварин, з них: хребетних - 694 види, птахів - 344, рептилій - 20, земноводних - 17, риб - понад 200, інших - 12 видів [7].

Формування екологічної мережі Дніпропетровської області

Проектування більшості регіональних екомереж на даному етапі знаходиться на початковій стадії розвитку. Складність полягає в адаптуванні конкретних методик формування екомереж до різних природних зон і соціально-економічних умов регіону. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення регіональних особливостей природокористування, об'єктів і територій природно-заповідного фонду як каркасу майбутньої екомережі, ландшафтної структури території та екологічної специфіки регіону. Національна політика в галузі охорони навколишнього природного середовища та просторового розвитку в цілому відповідає загальноєвропейській. Вона спрямована на запобігання, обмеження та регулювання негативного впливу антропогенної діяльності на стан і якість навколишнього середовища. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» мав за мету збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для

збереження їх різноманіття, близького до притаманного їм природного стану, та формування їх територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, рослинного і тваринного світу та їх популяцій [4]. Концепція регіональної екомережі Дніпропетровської області із робочою схемою регіональних ядер була розроблена у 2002 р. Програма формування та розвитку екологічної мережі Дніпропетровської області на 2006-2015 рр. передбачала поетапне формування ядер на основі підвищення статусу заповідних територій [5]. Регіональні екологічні мережі являють собою цілісні, взаємопов'язані територіальні структури, що складаються з ділянок чистої природи – ядер або природних регіонів екомереж, захисних або буферних зон, природних (екологічних) коридорів та відновлюваних територій. Головна умова планування територій природних каркасів екологічної безпеки регіонів: екологічні мережі різних територіальних рівнів – всеєвропейська, національна, регіональні, в разі необхідності – субрегіональні, повинні бути чітко узгоджені та взаємопов'язані між собою [7]. Ідеальна мета екомережі – створення канви з природних та квазіприродних екосистем, настільки щільної, щоб саме природні екосистеми формували довкілля, а не навпаки, як це спостерігається зараз. Реалізація формування екомережі у Дніпропетровській області починалася з дуже складного старту. Відсоток заповідності на 2002 р. складав близько 0,8% навіть після збільшення площі заповідних земель майже втричі за період 2003-2015 рр. дає невтішно низький результат – 2,9% при середньому по державі – понад 6,3 %. Землі лісового фонду становлять 192,4 тис. га, а лісистість області – 5,1 % [3]. Існують індустріальні райони в яких й зовсім відсутні об'єкти ПЗФ. Об'єкти ПЗФ є ключовими територіями екомережі, найціннішими землями, що мають обмежений антропогенний вплив. Законодавством України ПЗФ охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання [8].

Основа екомережі – це, звичайно, заповідні ділянки, але фактично всі ділянки, на яких збереглися якоюсь мірою природні ландшафти, можуть стати елементами екомережі. Станом на 2020 рік у кожному районі області зарезервовано складові структурні елементи екомережі, що включають: об'єкти ПЗФ, відкриті заболочені землі, землі водного фонду, ліси та інші лісовкриті площі, курортні та лікувально-оздоровчі території, рекреаційні території, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, пасовища та сіножаті. Співвідношення їх площ відображено на рис. 1.

Найбільшу площу серед структурних елементів екомережі займають пасовища та сіножаті – 334,5 тис. га (39,5%), ліси та лісовкриті площі – 193,2 тис. га (22,8%), землі водного фонду – 155,7 тис. га (18,4%), об'єкти ПЗФ – 92,6 тис. га (10,9%), відкриті землі без рослинного покриву – 42 тис. га (4,9%), відкриті заболочені землі займають 26,6 тис. га (3,14%), рекреаційні землі – 3,1 тис. га (0,4%). Території, що можуть бути включені до екологічної мережі розподілені нерівномірно. Найбільше таких земель знаходиться на півночі та північному-сході. Найменше їх в південно-західних та центральних індустріальних районах [9].

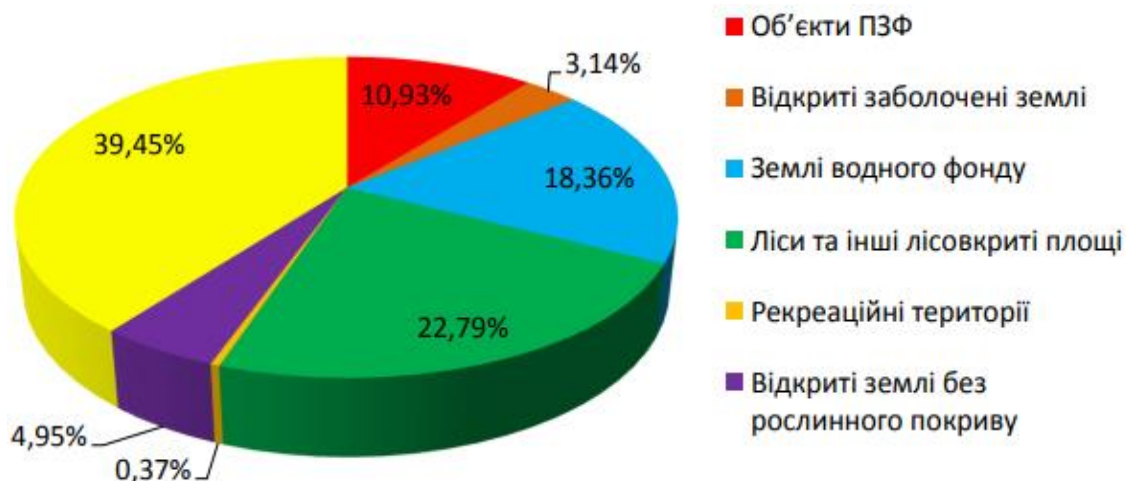

Рис. 1.1 - Співвідношення складових структурних елементів екологічної мережі Дніпропетровської області за площею на 01.01.2020 р.

Екомережа Дніпропетровщини – це складова регіональної екомережі степової зони. У ній виділяються ключові території та екокоридори

міжнародного, національного та регіонального рівня. На території області розміщені такі ключові території національного рівня – Приорільська, Дніпровсько-Орельська, Самарська, регіонального – Інгулецько-Криворізька, Лихівсько-Верхньо-дніпровська, П'ятихатківська, Базавлуцька, Васильківська, Дібрівська, Петропавлівська. Проходять екокоридори: міжнародного рівня – Дніпровський меридіанний; національного рівня – Орільський, Самарський широтні; регіонального рівня – Боковеньківський, Інгулецький, ЛозоватськоСаксаганський, Кам'янсько-Базавлуцький меридіанні [10]. Ключовими територіями є ділянки найбільшої концентрації генетичного, видового, екосистемного і ландшафтного різноманіття, а також середовищ існування організмів, тобто території важливого біологічного і екологічного значення, добре інтегровані в ландшафти. Вони характеризуються великою різноманітністю видів біоти, форм ландшафтів й середовищ існування і відіграють винятково важливе значення для збереження ендемічних, реліктових і рідкісних видів та угруповань [11]. На даний час на території Дніпропетровщини виділяється понад 70 відповідних об'єктів. Надзвичайно важливе значення для екологічної мережі мають сполучні території – екокоридори – просторові, витягнутої конфігурації, структури, що зв'язують між собою ключові території (ядра) і включають існуюче біорізноманіття різного ступеню природності та середовища його існування. Головною їх функцією є забезпечення підтримання процесів розмноження, обміну генофондом, міграції видів, поширення видів на суміжні території, переживання ними несприятливих умов, переховування, підтримання екологічної рівноваги [6]. Окрім природних екокоридорів, яких нараховується понад 40, пропонуються альтернативні варіанти – коридори вздовж річок з техногенно зміненими ландшафтами, зокрема Інгулецький, Саксаганський, Солоно-Базавлуцький. Відновлювальні території створюються у складі екомережі з метою її подальшого розвитку і удосконалення її функціонування. Ці території, на яких необхідно і можливо відновити природний рослинний покрив і заселити види рослин та тварин. Це потенційний резерв, для

можливого збільшення в майбутньому площі ключових та сполучних територій [12]. О.О. Скрипник вважає доцільним залучення постіндустріальних земель. Зокрема порушених гірничими роботами землі при добуванні залізних, марганцевих руд, гранітів та каоліну, оскільки ландшафти, що при цьому утворюються, складені з нетоксичних порід та добре заселяються рослинністю (Криворізький залізорудний, Нікопольський марганцеворудний, Західно-Донбаський вугільний басейни та ін.) [13]. На сьогодні розроблено електронну версію картосхеми екомережі області, планується збільшити відсоток заповідності до 8%, залучити у майбутньому землі промислового виробництва до екомережі Дніпропетровщини.

1.2 Категорії природно-заповідного фонду.

У Законі України "Про природно-заповідний фонд України" подано класифікацію територій та об'єктів ПЗФ України (стаття 3) та форм власності на території на об'єкти природно-заповідного фонду (стаття 4).

Державний природно-заповідний фонд - це складна система, яка включає в себе чотири підсистеми:

- 1) природоохоронну та науково-дослідну (біосферні заповідники, заповідники і пам'ятки природи);
- 2) природоохоронну та рекреаційну (національні парки і пам'ятки садово-паркового мистецтва);
- 3) природоохоронну та ресурсновідновну (заказники природи);
- 4) науково-дослідну та природоохоронну (ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки).

До складу природно-заповідного фонду України входять (рис. 1.2) як природні, так і штучно створені території та об'єкти [14].

Рис 1.2 – Склад природно-заповідного фонду України

Залежно від рівня наукової і природоохоронної цінності заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва отримують статус державного або місцевого значення

Залежно від походження та інших особливостей природних комплексів та об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи, заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, геологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні; пам'ятки природи поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні [15].

Природні заказники й заповідники, яких в Україні найбільше і які займають найбільшу площу охоронних територій, обмежені як територіально, так і функціонально. Як правило, вони займають невеликі за площею території без наявності буферних зон.

Обмеження будь-якої діяльності на суміжних територіях зводиться лише до рекомендацій не розміщувати поблизу об'єктів природно-заповідного фонду екологічно небезпечне виробництво. Це веде до незахищеності периферійних ділянок із статусом суворого заповідання від впливу сільськогосподарської, лісгосподарської, рекреаційної діяльності та промислового виробництва. Перелік біосферних та природних заповідників України наведені в Додатку 1.

Жорстке обмеження будь-якого господарського використання резервованих територій викликає негативне відношення місцевого населення і супроводжується частими порушеннями природоохоронного законодавства. Функціональні обмеження, зокрема проведення лише науково-дослідної та природоохоронної діяльності ставлять установу в жорстку залежність від державного фінансування, яке знаходиться далеко не на належному рівні. Окрім цього, збережені найбільш цікаві природні утворення держави є практично недоступними для відвідування як закордонними, так і вітчизняними громадянами [16].

Працівники природних заповідників, розуміючи складність цієї проблеми, часто проводять краєзнавчу екскурсійну діяльність, мотивуючи це необхідністю проведення екоосвітньої та ековиховної роботи, яка є однією з додаткових функцій цих природоохоронних установ. Проте, ця діяльність є можливою лише під керівництвом працівників заповідника на спеціально облаштованих екологічних стежках, створення яких вимагає додаткових коштів.

Натомість, серед туристів дедалі більшої популярності набувають установи природно-заповідного фонду, які передбачають поліфункціональне використання територій. Це національні природні парки та регіональні ландшафтні парки. У структурі їхньої діяльності рекреаційне природокористування займає одне з чільних місць. Перелік національних природних парків та їх мережі в Україні наведено в Додатку 2 [17].

Національні парки поряд із природоохоронною функцією виконують рекреаційну. Саме завдяки цій категорії на національному рівні практично

розв'язується суперечність між збереженням природної краси та її рекреаційним використанням [18].

Регіональні ландшафтні парки, як і національні природні парки, мають два основних завдання. Перше із них – це збереження типових та унікальних природних (а також і історично-культурних) комплексів даної місцевості, а друге – створення умов для організованого відпочинку населення. Відмінність у тому, що регіональні ландшафтні парки є місцевого або регіонального значення, а не загальнодержавного.

На території РЛП може впроваджуватися зонування, аналогічне зонування національних природних парків. Перелік регіональних ландшафтних парків наведено в додатку 3.

Заказники - природні території (акваторії), цінні для збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. На території заказника обмежується або забороняється діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим положенням про заказник. Положення про кожен конкретний заказник готується індивідуально. Все, що прямо не заборонено у Положенні – не забороняється. Зонування територія заказника не має.

Залежно від основного об'єкту охорони, заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні. На 01.01.2020 по території України нараховується більше 100 заказників [19].

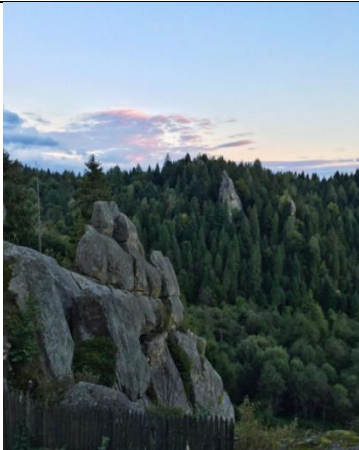
Пам'ятки Природи (ПП) - окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення. На території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожує збереженню або призводить до деградації чи зміни первісного їх стану. Залежно від об'єкту охорони, пам'ятки природи поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні. Найцікавіші Природні Пам'ятки України наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Найцікавіші Природні Пам'ятки України

Природні Пам'ятки України	Фото природних Пам'яток України
Олешківські піски – піщана арена, що розкинулася в Цюрупинському районі Херсонської області, у 30 км від обласного центру. У діаметрі піски досягають 15 км і є величезним масивом піску в Європі.	
Ландшафтний парк в Буках - закладений на берегах р. Роставиця в 1996 р. Мальовничі пороги і скелясті береги Роставиці були перетворені в ландшафтний парк з великою кількістю містків, альтанок і різноманітних скульптур.	
Гранітний каньйон на річці Гірський Тікич біля села Буки (кордон Черкаської та Вінницької областей) по праву вважається одним з природних чудес України.	
Долина нарцисів розкинулася в урочищі Кіреші між р. Тиса і р. Хустець на околиці <u>Хуста</u>. Природа цієї реліктової долини збереглася з Льодовикового періоду.	
Національний дендрологічний парк Софіївка - одне з найкрасивіших рукотворних чудес України, пам'ятник світового садово-паркового мистецтва кінця XVIII століття	
Озеро Синевир - високогірне льодовикове озеро, яке розташоване на території Національного природного парку «Синевир». Це найбільше і красиве озеро в Карпатах. Середня площа осера – 4-5 га, глибина – 8-10 метрів.	

Озеро Свитязь і Шацькі озера - У межиріччі Прип'яті і Західного Бугу на Волині, серед лісових масивів, розташувалася група з більш ніж 30 озер. Найбільше з них – Світязь – через кришталево чистої води і значної глибини часто називають українським Байкалом. Шацькі озера розташовані серед лісових масивів, в яких побудована велика кількість баз і таборів відпочинку. Для охорони рідкісних природних комплексів у районі Шацьких озер в 1983 році створено Шацький природний національний парк площею 32 500 га.	
Асканія-Нова - унікальний біосферний заповідник України. В парку росте понад 400 видів квітів і трав (тюльпани, гіацинти, жовтці, іриси, гвоздики, ромашки, ковила, полин і т.д.), 150 видів чагарників і дерев (кримська сосна, ялівець, колоновидний і пірамідальний дуб та ін.).	
Дністровський каньйон - утворений цей каньйон в результаті вимивання Дністром гірської породи Подільської височини. Розташований він на межі Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької та Хмельницької областей. Це найбільший в Україні і один з найбільших в Європі каньйон. Він являє собою долину, чиї стрімкі береги досягають від 100 до 250 метрів над водою.	
Говерла і Чорногірський хребет Говерла є найвищою горою і найвищою точкою на території України, її висота становить 2061 метр. Гора розташована на хребті Чорногора в Карпатах, на межі Закарпатської та Івано-Франківської областей, в 17 кілометрах від кордону з Румунією. З вершини прекрасно видно весь Чорногірський хребет, що тягнеться звідси на південний схід, можна побачити всі основні хребти Українських Карпат і гори Марамуреш в Румунії.	
Оптимістична печера. Це найдовша в світі гіпсова печера. Розташована вона поблизу села Королівка на Тернопільщині. Утворилася Оптимістична печера внаслідок розчинення підземними водами гіпсів неогенового віку чотирнадцять мільйонів років тому. Цікаво, що температура повітря в Оптимістичній печері протягом року постійна і коливається від 9,5 – 10,5 градусів і не залежить від температури повітря на поверхні.	

Урицькі скелі - пам'ятник природи та археології національного значення, який не має аналогів в Європі, розташований поблизу села Урич на Львівщині, на лівому схилі долини ставка Урічанка. Тут, в лісі, підносяться величні обривисті скелі, висота яких досягає 50 метрів. Урицькі скелі входять в історико-ландшафтний комплекс «Тустань» в складі природного національного парку «Сколівські Бескиди» та включають в себе сім груп скель: Камінь, Гострий Камінь, Мала Скеля, Жолоб, Гулька, Хрест і одна безіменна скеля.	
Тунель кохання - романтичне місце Волині, яке вважається ботанічним феноменом і знаходиться вздовж залізничної колії між селищами Клевань та Оржів. Утворений був тунель заростями дерев і кущів, які щільно сплелися між собою в аркової формі.	
Водопад Шипіт - Мальовничий водоспад розташований в глибокій ущелині річки Пилипець на північних схилах гірського масиву полонина «Боржава» Карпатського регіону. Це один з найкрасивіших водоспадів України, куди щороку приїжджають десятки тисяч туристів, щоб помилуватися ним. Струмені води водоспаду зриваються з 14-метрової висоти декількома каскадами і розсіюються хмарою крапель.	

Заповідні Урочища (ЗУ) - лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані. На території заповідних урочищ забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах, включених до їх складу, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників. На 01.01.2020 по території України нараховується більше 737 заповідних урочищ [20].

Ботанічні Сади (БС) створюються з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової

флори шляхом створення, поповнення та збереження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної і освітньої роботи. На території ботанічних садів забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню колекцій флори. У межах ботанічних садів для забезпечення необхідного режиму охорони та ефективного використання можуть бути виділені зони: експозиційна, наукова, заповідна, адміністративно-господарська. Перелік ботанічних садів України загального та місцевого значення наведено в таблиці 1.3 [21].

Таблиця 1.3

Перелік ботанічних садів України загального та місцевого значення

Назва	Рік створення	Площа (га)	Область
Загального значення			
Ботанічний сад Державної агроекологічної академії України	1983	35,4	Житомирська область
Ботанічний сад Дніпропетровського національного університету	1972	33	Дніпропетровська область
Ботанічний сад Львівського державного лісотехнічного університету	1991	22,7	Львівська область
Ботанічний сад Львівського державного університету ім.І.Франка	1983	18,5	Львівська область
Ботанічний сад Одеського національного університету	1983	16	Одеська область
Ботанічний сад Ужгородського державного університету	1979	98,5	Закарпатська область
Ботанічний сад Харківського державного університету	1998	41,9	Харківська область
Державний Нікітський ботанічний сад	1983	876,6	Автономна Республіка Крим
Донецький ботанічний сад	1964	262,2	Донецька область
Кам'янець-Подільський ботанічний сад	1983	17,5	Хмельницька область
Кременецький ботанічний сад	1990	200	Тернопільська область
Криворізький ботанічний сад	1983	75	Дніпропетровська область
Луцький ботанічний сад	1983	10	Волинська область
Чернівецький ботанічний сад	1983	3,5	Чернівецька область
Місцевого значення			
Ботанічний сад Львівського медичного університету	1997	2	Львівська область
Ботсад державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка	1973	5	Сумська область
Галицький ботсад лікарських рослин	1991	28	Тернопільська область
Почаївський ботсад лікарських рослин	1996	30	Тернопільська область

Дендрологічні Парки (ДП) створюються з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання. На території дендрологічних парків забороняється діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню дендрологічних колекцій. На території дендрологічних парків може бути проведено зонування відповідно до вимог, встановлених для ботанічних садів. Перелік Дендрологічних Парків України загального та місцевого значення наведено в таблиці 1.4 [22].

Таблиця 1.4

Перелік Дендрологічних Парків України загального та місцевого
значення

Назва	Рік створення	Площа (га)	Область
загального значення			
Березнівський дендрологічний парк	1989	30	Рівненська область
Веселі Боковеньки дендрологічний парк	1984	109	Кіровоградська область
Високогірний дендрологічний парк	1983	100	Івано-Франківська область
Гермаківський дендрологічний парк	1983	56	Тернопільська область
Дендрологічний парк Софіївка	1983	152	Черкаська область
Дендропарк БЗ "Асканія - Нова"	1983	210	Херсонська область
Дендропарк Харківського державного аграрного університету	1972	23	Харківська область
Дружба дендрологічний парк	1983	10	Івано-Франківська область
Діброва дендрологічний парк	1983	8	Івано-Франківська область
Оброшинський дендрологічний парк	1983	5	Львівська область
Олександрія дендрологічний парк	1998	297	Київська область
Рудківський дендрологічний парк	1985	59	Львівська область
Сторожинецький дендрологічний парк	1983	18	Чернівецька область
Сумський дендрологічний парк	1987	21	Сумська область
Тростянець дендрологічний парк	1983	204	Чернігівська область
Устимівський дендрологічний парк	1960	9	Полтавська область
Хоростківський дендрологічний парк	1983	18	Тернопільська область
Чернівецький дендрологічний парк	1983	5	Чернівецька область
місцевого значення			
Бережанський дендрологічний парк	1996	5	Тернопільська область
Білокриницький дендрологічний парк	1968	16	Тернопільська область
Гладковицький дендрологічний парк	1964	4	Житомирська область
Дендрологічний парк	1993	27	Дніпропетровська

			область
Дендрологічний парк Дружба	2000	52	Харківська область
Дендрологічний парк Еліта	1988	5	Житомирська область
Дендрологічний парк Заліщицький	1996	2	Тернопільська область
Дендрологічний парк Пролісок	1993		Івано-Франківська область
Дендрологічний парк Пілява	1967	7	Житомирська область
Киселівський дендрологічний парк "Гайдейка"	1999	2	Чернівецька область
Козівський дендропарк Лісова пісня	1996	3	Тернопільська область
Малотур'янський дендрологічний парк	1996	6	Івано-Франківська область
Млинки дендрологічний парк	1993	14	Чернівецька область
Настасівський дендрологічний парк	1996	2	Тернопільська область
Суразький дендропарк ім.Дубровинського	1967	5	Тернопільська область
Євпаторійський дендропарк	2000	3	Автономна Республіка Крим

Зоологічні Парки (ЗП) створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі. На території зоологічних парків забороняється діяльність, щоне пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню сприятливих умов для життя тварин цих парків [3]. На території зоологічних парків з метою забезпечення виконання поставлених перед ними завдань виділяються зони: експозиційна, наукова, рекреаційна, господарська. Перелік Зоологічних Парків України загального та місцевого значення наведено в таблиці 1.5 [23].

Таблиця 1.5

Перелік Зоологічних Парків України загального та місцевого значення

Назва	Рік створення	Площа (га)	Область
загального значення			
Зоологічний парк	1983	8	Черкаська область
Менський зоологічний парк	1983	9	Чернігівська область
Миколаївський зоологічний парк	1983	23	Миколаївська область
Одеський зоологічний парк	1983	7	Одеська область
Рівненський зоологічний парк	1998	12	Рівненська область
Харківський зоологічний парк	1895	22	Харківська область
місцевого значення			
Зоологічний парк	1998	6	Львівська область

Зоологічний парк Таврія	1997	290	Запорізька область
Кам'янець-Подільський зоологічний парк	1998	2	Хмельницька область
Лановецький зооботсад	1996	10	Тернопільська область
Підмихайлівський зоологічний парк	1997	5	Івано-Франківська область

Пам'ятки садово-паркового мистецтва (ПСПМ) - найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях. ПСПМ є природоохоронними рекреаційними установами. На території ПСПМ забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує їх збереженню, натомість забезпечується проведення екскурсій та масовий відпочинок населення, здійснюється догляд за насадженнями, включаючи санітарні рубки, рубки реконструкції та догляду з підсадкою дерев і чагарників ідентичного видового складу, замість загиблих, вживаються заходи щодо запобігання самосіву, збереження композицій із дерев, чагарників і квітів, трав'яних газонів. На території ПСПМ може проводитися зонування відповідно до вимог, встановлених для ботанічних садів. [24]. На 01.01.2020 налічується 79 Пам'ятки Садово-Паркового Мистецтва загальнодержавного значення та близько 300 місцевого значення.

Залежно від цільового призначення, природоохоронного статусу, територіальної і ландшафтної структури заповідних об'єктів можна виділити їх основні функції:

Науково-дослідна функція. Полягає у можливості проведення в заповідних територіях систематичних стаціонарних досліджень, результати яких використовують при науковому обґрунтуванні раціонального природокористування, рекреаційного навантаження тощо.

Екологічна функція. Надання платних екологічних, соціальних і рекреаційних послуг туристам та екскурсантам відіграє важливу роль у формуванні власних фінансових ресурсів установ ПЗФ в умовах ринкових відносин [25].

Соціальна функція властива національним паркам, охоронним ландшафтним районам, паркам-пам'ятникам садово-паркового мистецтва. В умовах існуючих темпів урбанізації перед ними стоїть важливе завдання - забезпечення рекреаційними ресурсами населення міст й індустріально-промислових агломерацій.

Природо-пізнавальна функція властива екосистемам як природного, так і культурного походження. Природні екосистеми дають змогу ознайомитись туристам і краєзнавцям з визначними пам'ятками та явищами природи, красивими пейзажами; відвідати екологічно чисті об'єкти; побачити екзотичний тваринний і рослинний світ; відвідати історичні місця і споруди; познайомитись з інтродукованими видами рослин і тварин та їх адаптацією до нових екологічних умов.

Культурно-освітня та дидактична функція. Полягає у сприянні розвитку загальноосвітньої сфери людини, розширенні її природничого і краєзнавчого світогляду, вихованні природоохоронної активності та відповідальності за стан природи як національного, так і загальнолюдського багатства. Історичний аналіз взаємодії суспільства й біосфери свідчить про значення природних багатств не лише для біологічного виживання людини, але й для її інтелектуального і духовного розвитку.

Ландшафтно-естетична функція. Розуміючи важливе значення навколишньої природи, людина здавна прагнула зберегти не лише корисні для неї природні ресурси, а й естетично вартісні ландшафти. Саме завдяки цьому в Україні у XIX ст. створювалися прекрасні ландшафтні парки (Софіївка, Олександрія, Тростянець тощо), ботанічні сади, бралися під охорону мальовничі скелі, старі дерева й урочища [26].

1.3 Сучасний стан природно-заповідної мережі.

На сучасному етапі розвитку господарювання в межах Дніпропетровської області спостерігається посилення впливу антропогенних чинників на

структурні елементи екомережі та стан біорізноманіття. Зокрема, відбувається відновлення діяльності гірничодобувних підприємств, відводяться нові території під будівництво кар'єрів з видобутку корисних копалин, влаштування полігонів твердих побутових відходів, під промислову та житлову забудову. До складу цих земель значною мірою потрапляють і природні території, які втрачаються безповоротно внаслідок названої діяльності.

За останні роки знову підсилився вплив на балково-степові екосистеми, які займають важливе місце в системі екомережі Дніпропетровської області. Тут основними негативними чинниками виступають надмірне випасання худоби та випалювання сухих залишків природної трав'яної рослинності.

Наявність потужних запасів мінеральної сировини та сприятливі ґрунтово-кліматичні умови зумовлюють високу концентрацію промислових об'єктів і розвиток аграрного сектору. В результаті більша частина земель антропогенно трансформована. В таких умовах дуже складним є питання виявлення та заповідання природних територій і об'єктів.

Дніпропетровська область знаходиться у степовій зоні України та займає площу 3192 тис. га, у тому числі землі лісового фонду становлять 192,4 тис. га, а лісистість області складає 5,1 %.

Навіть в умовах техногенного забруднення в Дніпропетровській області проводиться діяльність щодо розвитку і розширення заповідних територій, а заповідна справа розглядається як головний засіб для комплексного вирішення важливих екологічних проблем, таких як збереження біорізноманіття, відновлення та підтримка екологічного балансу в біосфері [27].

Розвиток природно-заповідних об'єктів області та формування екомережі проводиться відповідно до законів України «Про природно-заповідний фонд України», «Про охорону навколишнього природного середовища», Указу Президента України «Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні».

За останні п'ять років відбулося значне збільшення площі заповідних об'єктів області: понад 15 тис. га, серед них заказники загальнодержавного

значення «Бакаї», «Преображенський», «Дебальцевські лимани», «Вишневський», «Мар'їн гай», «Петропавлівські лимани», «Кам'янський прибережно-річковий комплекс», регіональний ландшафтний парк «Придніпровський», ландшафтні заказники місцевого значення «Тернівський», «Балка Городище» і «Урочище Могила Баба» та дендрологічний парк місцевого значення «Саксагань». Це збільшило відсоток заповідності на 0,3 %.

На виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015» одним із кроків було затвердження Переліку першочергових об'єктів, передбачених для реалізації даної програми та Переліку цінних природних територій, що резервуються для подальшої організації об'єктів ПЗФ (рішення обласної ради 2002 року).

У Дніпропетровській області проводиться значна робота щодо розвитку і розширення заповідних територій. Заповідна справа розглядається як головний засіб для комплексного вирішення важливих екологічних проблем, таких як збереження біорізноманіття, відновлення і підтримка екологічного балансу в біосфері в умовах техногенного забруднення тощо.

Станом на 01.01.2020 мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду області складає 179 об'єктів, загальною площею 99,9 тис. га, що становить 3,13 % від площі області. Із них 32 об'єкта – загальнодержавного значення на площі 36641,98 га та 147 – місцевого значення на площі 63307,1 га. [28].

До об'єктів ПЗФ Дніпропетровської області загальнодержавного значення станом на 01.01.2020 відносяться: 1 природний заповідник, 25 заказники, 3 пам'ятки природи, 2 ботанічні сади, 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва.

До об'єктів місцевого значення: 4 регіональні ландшафтних парки, 81 заказників, 50 пам'яток природи, 3 заповідних урочища; 1 ботанічний сад; 1 дендрологічний парк; 7 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [29]. Перелік об'єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровської області

наведено в додатку 1.

1.3.1 Природні заповідники

На території Дніпропетровської області розташований один природний заповідник (ПЗ) загальнодержавного значення – Дніпропетровсько-Орільський.

ДНІПРОВСЬКО-ОРІЛЬСЬКИЙ ЗАПОВІДНИК

Дніпровсько-Орільський заповідник – єдиний природний заповідник у Дніпропетровській області. Заповідник розташований в Петриківському районі на двох терасах Дніпра [30].

Ця територія ПЗФ, що має унікальний рослинний та тваринний світ, становить надзвичайну цінність для збереження природи.

Базою для створення Дніпровсько-Орільського заповідника стали Загальнозоологічний заказник «Таромський уступ» та орнітологічний заказник «Обухівські плавні».

Будівництво Дніпрогесу, освоєння природних ландшафтів, перетворення Дніпра в каскад водосховищ негативно вплинули на стан даного регіону.

Найінтенсивніші зміни рельєфу на сучасній заповідній території відбувалися після побудови греблі Дніпрогесу у 1932 р. У 1933–1934 рр. рівень води тут було піднято на 1,5–2,0 м, що відповідає середньому рівню 49,7 м над рівнем моря.

Після будівництва каскаду Дніпровських водосховищ загальний підйом рівня Дніпра в районі заповідника, в

порівнянні з природним, склав 3,0–3,5 м, що призвело до затоплення частини заплави, зміни конфігурації берегів і площі водойм.

Дніпровсько-Орільський природний заповідник – це своєрідний «острів» майже незміненої дикої природи, що розташований в оточенні агроіндустріального ландшафту. У заплаві переважають середньозаплавні ліси (осокірники, білотополівники, біловербняки, в'язо-чернокленові діброви).

Також є вологі та сухі луки (костриця східна, лисохвіст лучний, куничник наземний), система заплавних озер з великою кількістю проток, заболочених ділянок, островів (очерето-рогозові та осокові болота, угруповання верби попелястої, на косах та невеликих островах – угруповання осоки колхідської і шелюжники). Є тут і ділянки піщаного степу та солончакової рослинності.

У рослинному покриві заповідника переважають ліси, біля 89 % яких належать до довготривалозаплавних. З них найпоширенішими є дубові ліси татарськокленові з переважанням яглиці або конвалії. Тут зараз зростають зірочник лісовий, розхідник шорсткий, маруна щиткова, грястиця збірна, медунка темна та фіалка дивна. Крім дубових, незначні площі займають ліси з верби білої, тополі білої, осокара або вільхи.

Значну частку у рослинному покриві заповідника становлять рідкісні угруповання, занесені до Зеленої книги України: діброви татарськокленові, формація ковили дніпровської, угруповання сальвінії плаваючої, водяного горіха плаваючого, куширу донського, латаття білого, глечиків жовтих.

Флора заповідника представлена 731 видом судинних рослин, 34 – мохоподібних, 25 – лишайників. З них до Червоної книги України занесено 13 видів, а саме: зозулинець болотний, зозулинець шоломоносний, коручка болотна, тюльпан дібровний, рястка Буше, шафран сітчастий, сон чорніючий, ковила дніпровська, водяний горіх плаваючий (дніпровський), сальвінія плаваюча, пальчатокорінник травневий, до Європейського червоного списку – 3: жовтозілля дніпровське, козельці дніпровські та кушир донський. Також у межах заповідника охороняють 64 види рослин, віднесених до рідкісних видів Дніпропетровської області.

Загальна кількість видів природної фауни, зареєстрованих у заповіднику, становить більше 2000, серед яких 30 видів ссавців, 162 – птахів, 6 – плазунів, 9 – земноводних, 45 – риб. Серед безхребетних найрізноманітнішими є комахи, їх під час інвентаризації фауни було відзначено близько 1500 видів, у заповіднику є 24 види молюсків, 92 – ракоподібних, 3 – губок, 3 види кишковопорожнинних [31].

Значна площа акваторій заповідника (близько 30 % від його загальної площі) обумовила рибне багатство цих водойм. З 54 видів риб, які відзначено в Дніпровському водосховищі, в водоймах парку за час його існування зареєстровано 45 видів риб, які належать до 13 родин.

Створення заповідної території позитивно вплинуло на процес збереження та відтворення іхтіофауни регіону. Найбільший видовий склад та чисельність риб мають водойми Таромського уступу та руслової частини р. Дніпро. Водоймища заповідної території відіграють значну роль у відтворенні та нагулі молоді риб усієї верхньої ділянки Дніпровського водосховища, оскільки інші заплавні системи верхів'я водосховища зазнали значної антропогенної трансформації. Найпоширенішими є щука, плітка, бобирець, краснопірка, верхівка, лин, верховодка, плоскирка, лящ, гірчак, карась сріблястий, щипавка, судак, окунь, бичок-цуцик. Тут живуть такі види, як ялець, бобирець, підуст, синець, чехоня, миньок та колючка триголкова, що

входять до Червоного списку Дніпропетровської області, трапляється стерлядь – вид, занесений до Червоної книги України.

Для земноводних природні умови заповідника є оптимальними. Тут живуть тритон гребінчастий, жерлянка червоночерева, часничниця звичайна, ропуха зелена, квакша звичайна, жаба гостроморда та ін. Із плазунів трапляються черепаха болотяна, ящірка прудка, вуж звичайний і водяний, а із рідкісних видів – мідянка і гадюка степова.

Дуже різноманітною є орнітофауна. За період існування заповідної території відзначено перебування 171 видів птахів. Територія заповідника є місцем концентрації птахів на гніздуванні та в період сезонних міграцій. Частка навколоводних та водно-болотних птахів із загального числа видів становить 35%, хижих – 9%, інших – 56%. Найповніше представлені горобцеподібні – їх у заповіднику зареєстровано 75 видів [32].

На сьогодні на території парку відзначено 10 видів птахів, які занесені до Червоної книги України. До них належать орлан-білохвіст, скопа, зміїд, гоголь, чернь білоока, коловодник ставковий, кулик-сорока та журавель сірий. В заплавній частині розташована найбільша в регіоні колонія сірої чаплі. До Європейського Червоного списку занесено 2 види птахів. Дніпровсько-Орільська заплава віднесена до водно-болотних угідь міжнародного значення.

На сьогодні у межах заповідника виявлено 38 видів ссавців, серед яких 6 видів занесено до Червоної книги України: велетенська вечірниця, мала вечірниця, борсук, горностай, видра річкова, мишівка степова. Тут охороняють також 22 види тварин, що підлягають особливій охороні і занесені до 2-го додатку Бернської конвенції.

Із аборигенних видів мешкають їжак білочеревий, вовк, лисиця, заєць-русак, річковий бобер, кабан дикий, козуля та лось європейський, із інтродукованих видів – єнотовидний собака, ондатра, вівірка звичайна та плямистий олень.

До Червоної книги України занесено такі види комах: совка розкішна, бражник дубовий, ведмедиця велика, дозорець-імператор, жужелиця угорська,

жук-олень, ксилокопа звичайна, пістрянка весела, подалірій, сколія степова. цератофій багаторогий та ін., загалом 18 видів [33].

В умовах інтенсивного техногенного і рекреаційного пресу на екосистеми, існування заповідника є умовою збереження біорізноманіття флори і фауни всього регіону.

1.3.2 Заповідні урочища

Дніпропетровська область багата на заповідні урочища (ЗУ) загальнодержавного значення.

Заповідними урочищами слід оголошувати цілісні, але відокремлені ландшафтні утворення (наприклад, озеро в степу, острів лісу посеред полів, відокремлена гора, глибокий яр або пагорб і т.д.). Організаційно заповідні урочища схожі з такими категоріями природно-заповідного фонду, як заказники і пам'ятки природи, оскільки для них не передбачено вилучення земель і створення спеціальних адміністрацій. Однак заповідні урочища можуть бути тільки місцевого значення, на відміну від заказників і пам'яток природи, для яких передбачено як загальнодержавний, так і місцевий статус. У заповідних урочищах встановлюється суворий заповідний режим, наближений до режиму заповідних зон національних природних парків або території природних заповідників (у заказниках і пам'ятках природи деякі види господарювання можуть бути дозволеними). Хоча в деяких областях України створено чимало заповідних урочищ (найбільше їх в Івано-Франківській — 207, при загальній кількості в Україні — 809), на Дніпропетровщині представлено лише три урочища: «Балка Крутенька», «Гора Калитва» і «Горіховий сад» [34].

Горіховий сад — заповідне урочище місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Розташоване в межах Верхньодніпровського району Дніпропетровської області, на південь від села Правобережне.

Площа 33,9 га. Статус надано від 09.10.1979 року для збереження штучних насаджень горіха на схилах балки.

Балка Крутенька — заповідне урочище місцевого значення. Урочище розташоване 2,5 км східніше селища Зоря Томаківського району Дніпропетровської області.

Площа — 32,5 га, створено у 1982 році [35].

Гора Калитва має охоронний статус — заповідне урочище місцевого значення. Створений 14.10.1982 р.

Підняття неправильної форми заввишки 81 м над рівнем довколишньої місцевості. Довжина Калитви до 5 км, висота над рівнем моря — 145 м. Круто обривається до тераси Орелі. Північно-західний схил пологіший, східний та південний розчленовані густою мережею ярів завглибшки до 17 м.

Підняття виникло внаслідок складчасто-лускуватих деформацій у периферійній частині льодовика під час дніпровського зледеніння.

Гора побудована численними відслоненнями палеогенових та неогенових порід серед моренних відкладів. У верстуватих піщано-глинистих породах відбиті наслідки гляціодислокацій у вигляді різних за формою та розмірами складок. Морена містить брили гранітів, габро, базальтів, гнейсів та інших порід розміром до 4 м; є залишки мікротеріофауни. Крім моренних відкладів помітну роль відіграють флювіогляціальні, трапляються озерні та озерно-болотні із залишками вуглефікованих викопних рослин. У південно-західній частині гори трапляються рештки скам'янілої деревини з гарними декоративними властивостями, археологами знайдені череп мамонта (нині в Дніпровському історичному музеї ім. Яворницького).

Існування давньої фортеці підтверджується місцевою назвою гори Замок, саме яку населення вважає найстаішою за Калитву, можливе, через народну етимологію від «калитка» нібито назва місця флагштоку на оборонному валу запорожців. При підніжжі Калитви встановлений пам'ятник у вигляді гранітної брили, на якій вирізьблено слова: «Бутенку Панасу Трохимовичу вдячні потомки за обліснення гори Калитви в 1934–1937 р.» (впроваджений також

Царичанський районний приз ім. Бутенка) близько 100 га акації, дуба, ясена, щоб запобігти розмиванню Калитви тому числі річкою Царичанкою, вода якої набувала від ґрунтів Калитви жовтого кольору [36].

1.3.3 Заказники

В Дніпропетровській області є 25 заказників загальнодержавного значення.

Балка Бандурка — ботанічний заказник загальнодержавного значення в Україні. Розташований на захід від села Івано-Михайлівки Новомосковського району Дніпропетровської області.

Площа 125 га. Статус присвоєно 28.10.1974 року. Охороняється рідкісна для степової частини України ділянка дубового лісу. Займає територію на правому, порізаному ярами і балками березі річки Самари. Це — єдине в області місце поширення реліктового хвоща великого. Тут ростуть також акація біла, берест, гледичія, клен польовий, липа серцелиста, вільха та інші. У трав'яному покриві трапляються материнка, копитняк, конвалія, тонконіг, осока волосиста. З тварин трапляються лось, сарна, борсук, дика свиня, заєць, куниця, тушканчик.

Заказник має наукове, рекреаційно-пізнавальне значення.

Солоний Лиман — ландшафтний заказник загальнодержавного значення. Розташований у межах Новомосковського району Дніпропетровської області, на північний захід від села Новотроїцьке.

Площа 341 га. Створений у 1980 році.

Створений для охорони природи однойменного озера з острівцями та прилеглими ділянками в долині річки Самари. Площа і глибина озера значно змінюються протягом року, влітку воно подекуди пересихає. Вода солонувата.

Флора заказника відноситься до солончакового та приморського типу. На берегах озера росте ряд рідкісних представників цих типів — галофітів [37].

Також територія заказника є місцем гніздування багатьох видів водоплавних та водно-болотних птахів, у тому числі рідкісних. Серед них —

шилохвіст, широконіска, зуйок малий, зуйок морський, крячок, чоботар, дерихвіст степовий, журавель сірий, а також ходуличник (занесений до Червоної книги України). Під час сезонних міграцій на озері відпочивають перелітні птахи: качка, гуска сіра, лебідь-шипун тощо.

Урочище «Яцево» — лісовий заказник загальнодержавного значення. Розташований між селами Любимівкою і Перше Травня Дніпровського району Дніпропетровської області.

Площа 175 га, охоронна зона 1189,0 га. Створений 19.04.1977 р.

Урочище є природною байрачною дібровою, в якій збереглися дуби з козацьких часів. По дну балки протікає струмок [38].

Назва Яцевого яру, як і однойменного, нині затопленого, острова на Дніпрі, що був навпроти яру, походить від імені козака-зимовчака Яцька.

Основною лісоутворюючою породою є дуб звичайний з участю в'яза граболистого і клена татарського; домішок становлять клен польовий, липа серцелиста, ясен, груша звичайна, яблуня лісова. Середній вік деревостанів — 80—90 років, трапляються ділянки з віковими дубами (до 150 років). У підліску — бруслина європейська, бруслина бородавчаста, бузина чорна, крушина ламка, свидина кров'яна, аморфа кушова. Багатий трав'яний покрив (понад 360 видів вищих рослин). В заказнику росте 9 видів вищих судинних рослин, занесених до Червоної книги України — рябчик руський, ковили найкрасивіша та лессінга, рястка Буше та інші. Унікальний для умов середнього та нижнього Дніпра байрак зберігає рідкісну папороть — пухирник ламкий, у степових ділянках трапляється ковил.

Надзвичайно різноманітна фауна безхребетних — понад 2500 видів, у тому числі рідкісні — турун угорський, сатир Герміона, блакитна й малинова стрічкарки. Фауна хребетних — типова для байрачно-степових комплексів і включає такі раритетні види, як степова гадюка, мідянка, зелена ящірка, борсук та інші. З тварин водяться олень європейський, козуля європейська, свиня дика, лисиця, заєць-русак, фазан, сова вухата, соловейко, дрізд співочий, вивільга; трапляється балабан, занесений до Червоної книги України. Зберігається також

фауністичний комплекс комах, що притаманний байрачним дібровам, серед яких майже 50 є рідкісними [39].

Заказник має ґрунтозахисне, водорегулююче, науково-пізнавальне, естетичне значення.

Булахівський Лиман — орнітологічний заказник загальнодержавного значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Розташований у Павлоградському районі Дніпропетровської області, неподалік від села Булахівка, в долині річки Березнегувата (ліва притока Вовчої).

Загальна площа 100 га, у тому числі водного дзеркала 50 га (озеро Булахівський Лиман). Заснований у 1977 році та перебуває у віданні Павлоградської райдержадміністрації.

Територія орнітологічного заказника — це унікальний природний комплекс, розташований на півночі степової зони. Є місцем постійного проживання значної кількості водоплавних птахів. З огляду на важливість охорони місця постійної концентрації водоплавних та рідкісних видів птахів, у 1977 році вирішено організувати в цьому районі орнітологічний заказник «Булахівський лиман». У заказнику за останні роки значно збільшилася кількість гніздових птахів, які занесені до Червоної книги України:

Чоботар — чорно-білий великий кулик з вигнутим вгору дзьобом з родини Чоботарових, досить поширений і численний вид.

Дерихвіст степовий — кулик з довгими, вузькими крилами, вильчатим хвостом та короткими дзьобом і лапами.

Ходуличник — птах родини Чоботарових, у ходуличника дуже довгі, червоного кольору лапи і чорний, тонкий, прямий та довгий дзьоб.

Журавель сірий — великий птах, що мешкає в Європі і Азії.

У заказнику також трапляються сірі гуси.

Також в Дніпропетровській області розташовано 81 заказник місцевого значення

Ботанічний заказник Урочище Балка Гостра — ботанічний заказник місцевого значення. Заказник розташований біля села Суслівка, Верхньодніпровського району Дніпропетровської області, Бородаївське лісництво кв. 2, 3.

Площа заказника — 175,0 га, створений у 1977 році [40].

Балка починається на високому лесовому пагорбі та впадає в Дніпро. Балка посічена глибокими ярами та проваллями, особливо у верхів'я. Заказник з півночі та сходу омивається Дніпром, з заходу — річкою Омельник. З півдня відділений від решти вододілу Бородаївською балковою системою. Більша частина заказника засаджена штучним лісом в якому домінує акація біла. Також зустрічаються дуб, клен польовий, в'яз граболистий, груша. В пониззі балки є відкриті ділянки на яких збереглася степова рослинність. Гирло балки використовується як сільськогосподарські угіддя.

Гідрологічний заказник Озеро Довге — гідрологічний заказник місцевого значення. Заказник розташований поблизу с. Бабайківка Царичанського району Дніпропетровської області. Площа заказника — 22,0 га, створений у 1979 році.

Ентомологічний заказник Новостепанівський заказник — ентомологічний заказник місцевого значення в Україні. Розташований між селами Новостепанівка та Івано-Михайлівка Новомосковського району Дніпропетровської області.

Площа 245 га. Статус присвоєно 14.10.1982 року. Перебуває у віданні: Новомосковська райдержадміністрація.

Статус присвоєно для збереження ділянки зі степовою та чагарниковою нектароносною рослинністю та сприятливими умовами для життя диких бджіл і джмелів [41].

Топчинський заказник — ентомологічний заказник місцевого значення в Україні. Розташований поблизу села Топчине Магдалинівського району Дніпропетровської області.

Площа заказника 85,5 га. Статус присвоєно 14.10.1982 року. Перебуває у віданні: Магдалинівська райдержадміністрація.

Статус присвоєно для збереження ділянки зі степовою та чагарниковою нектароносною рослинністю та сприятливими умовами для життя диких бджіл і джмелів [42].

Загальнозоологічний заказник Новоселівський лиман — загальнозоологічний заказник місцевого значення. Заказник розташований поблизу с. Новоселівка Новомосковського району Дніпропетровської області.

Площа заказника — 287,0 га, створений у 1988 році.

Іхтіологічний заказник Балка Велика Осокорівка — іхтіологічний заказник місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Розташований у межах Синельниківського району Дніпропетровської області, на південний захід від села Варварівка і на північний схід від села Воронове.

Площа 2000 га. Статус надано 22.06.1972 року. Перебуває у віданні Синельниківської райдержадміністрації.

Статус надано для збереження місць нересту і нагулу цінних видів риб, серед яких: лящ, судак, короп звичайний (сазан), тараня. Заказник розташований у пониззі річки Осокорівка (ліва притока Дніпра).

Ландшафтний заказник Отченашкові наділи — ландшафтний заказник місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Розташований на північ від міста Підгородне Дніпровського району Дніпропетровської області [43].

Площа 400 га. Статус надано 19.12.1995 року для збереження місць зростання степових, лучних і болотних рослинних угруповань у межиріччі Самари та Кільчені. На теренах заказнику Отченашкові наділи зростають рапонтикум серпієподібний, шавлія лучна, півники карликові, півники

солелюбні, плакун верболистий, тюльпан дібровний, рябчик малий, подорожник тощо.

Лісовий заказник Андріївський ліс (також відомий як Макаренський сад) — лісовий заказник місцевого значення. До заказника належать залишки панського парку у вигині річки Гайчур, біля північної околиці села Андріївка. Назва Макаренський сад — в честь його засновника Андрія Макаренка, чия садиба колись тут розташовувалася.

Земельна ділянка, оголошена заказником, являє собою лісовий масив з природними та штучно створеними лісонасадженнями. В насадженнях переважають берестова діброва з ясенем, кленом польовим, липою. Окрім сторічних дубів, від первинних насаджень майже нічого не залишилося. На території заказника ростуть чагарники, клен американський, тополя біла та бузина. Зростають цінні лікарські рослини: кропива двудомна, чистотіл великий, звіробій звичайний, алтей лікарський та інші [44].

Площа заказника — 10 га, створений у 1990 році.

Заказник оголошено з метою збереження і відтворення цінного ландшафту.

Основні завдання заказника: збереження і відтворення цінного лісового масиву; збереження і підтримання біорізноманіття флори та фауни заказника, в тому числі видів, занесених до Червоної книги України; підтримка загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища; поширення еколого-освітніх знань.

Використовується як рекреаційна зона.

Орнітологічний заказник Василівська колонія сірих чапель — орнітологічний заказник місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Розташований поблизу села Василівка Новомосковського району Дніпропетровської області.

Площа 144 га. Статус надано 09.10.1979 року для збереження місць гніздування чаплі сірої. Територія заказника охоплює частину Самарського лісу, що в долині річки Самара (притока Дніпра) [45].

1.3.4 Пам'ятки природи

У Дніпропетровській області є 3 пам'ятки природи (ПП) загальнодержавного значення: серед них ботанічні, геологічні та комплексні.

Ботанічна пам'ятка природи - Урочище Паськове — ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення. Пам'ятка розташована у межах Верхньодніпровського району Дніпропетровської області, на південь від села Івашкове.

Площа 56 га. Створена в 1975 році. Охороняється байрачний лісовий масив, що є рідкісною в межах області кленово-берестову дібровою природного походження. У підліску — клен татарський, бруслина європейська, ліщина. У трав'яному покриві трапляється астрагал шерстистоквітковий, занесений до Червоної книги України.

Геологічна пам'ятка природи - Скелі МОДРу — один з об'єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровської області, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення. Скелі розташовані у Центрально-Міському районі Кривого Рогу Дніпропетровської області, в житломасиві МОДР. Статус пам'ятки природи присвоєно 14 жовтня 1975 року [46].

Площа пам'ятки — 62 га. Являє собою групу скель на схилі долини р. Інгульця, які є фрагментом розрізу Криворізько-Кременчуцької провінції Українського кристалічного щита. До території пам'ятки відносяться природні відслонення правого і лівого берегів річки Інгулець разом зі штучними оголеннями порід у затоплених дореволюційних залізрудних кар'єрах і в прорізі шосейної дороги (від вул. Свято-Миколаївської до вул. Прорізної), що з'єднує старий центр міста із селищем колишнього рудника імені МОДРу.

Загальна площа скельних виходів та природних зон навколо скель цієї групи — близько 500 Га.

На лівому березі Інгульця, починаючи від затопленого кар'єру біля колишнього профілакторію «Каскад» до повороту річки біля селища Весела Дача, ці оголення постають розрізненими великими і дрібними скелями і «гривками» завдовжки від 6 до 200 м і заввишки від 2 до 27 м. На правому березі Інгульця таких скель і «гривок» значно менше. Найбільша з них — скеля «Орлине гніздо» — розташована у селищі Нижня Антонівка (неподалік від автобусної зупинки «Цегельний завод»). Її довжина 25 м, а висота змінюється від 1 до 28 м. На північний захід від «Орлиного гнізда» корінні породи виходять на денну поверхню у вигляді окремих «гривок», найчастіше покритих осипом [47].

Персональну назву має також ще одна скеля — «Мала Орлинка» (або інакше «Мале Орлине гніздо»). Це пласка, майже вертикальна стінка, що знаходиться в центральній частині лівобережних оголень, неподалік невеличкого гроту.

Вік верхньої вікової межі порід, визнаний як 2050 млн. років. Абсолютна висота — 50 м.

Комплексна пам'ятка природи Урочище «Лелія» — комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Розташована в межах Царичанського району Дніпропетровської області, на північ від села Турове.

Площа 30 га. Створена в 1975 році. Охороняється степова ділянка з різнотравно-типчаково-ковиловою рослинністю на правобережжі Орілі. Ділянка розташована на природному пагорбі (місцева назва — Гелея, Гілея) та залишках укріпленої лінії, зведеної у XVIII ст. Трав'яний покрив утворюють костриця валлійська (типчак), стоколос прибережний, а також ковила Лессінга, занесена до Червоної книги України. У заплаві Орілі — лісова й лучно-болотна рослинність.

З тварин водяться заєць, куниця кам'яна, ласиця. Багато птахів.

Також в Дніпропетровській області розташовано 50 пам'яток природи місцевого значення

Ботанічна пам'ятка природи Балка Ягідна — ботанічний заказник місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області. Розташований у межах Новомосковського району Дніпропетровської області, на північ від села Ягідне [48].

Площа 32 га. Статус надано 09.10.1979 для збереження місць зростання багатьох видів степових трав та чагарників. Є невеликі гайки.

Сторічні дубові насадження Василівської лісової дачі — ботанічна пам'ятка природи місцевого значення. Пам'ятка природи розташована в Новомосковському районі Дніпропетровської області, Новомосковський військлісгосп кв. 66, діл. 5. Площа — 3,4 га, створено у 1972 році.

Геологічна пам'ятка природи Сланцеві скелі — один з об'єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровської області, геологічна пам'ятка природи місцевого значення.

Скелі розташовані у Саксаганському районі Кривого Рогу Дніпропетровської області, простягаються вздовж правого берега річки Саксагань між шахтами «Артем-1» та «Північна», а найбільш живописний куточок цих скель розміщений між так названим поселенням Покровське та Деконька, які в народі ще називають поселеннями шахти «Північна» та Катеринівки [49].

Статус пам'ятки природи надано рішенням виконавчого комітету Дніпропетровської області № 391 від 22 червня 1972 року.

Виходи мігматиту — геологічна пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Розташована на правому березі річки Інгулець, між селами Лозуватка і Чкалівка Криворізького району Дніпропетровської області.

Площа 5 га. Статус надано 1972 року для збереження відслонення граніту і мігматитів кіровоградського комплексу та плагіограніти інгулецького комплексу. Відслонення являють собою скелі заввишки 15-20 метрів над рівнем річки. Разом вони утворюють Карачунівсько-Лозуватську синкліналь.

Гідрологічна пам'ятка природи Токівський водоспад — водоспад (каскад водоспадів) на річці Кам'янці (притока Базавлуку). Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення (за назвою «Водоспад на річці Кам'янка»), об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Розташований біля села Токівське Апостолівського району Дніпропетровської області [50].

Загальна висота водоспаду — бл. 6 м. Протяжність водоспаду — близько 30 метрів. Він утворився на виступах червоного граніту. Розташований біля Токівського гранітного кар'єру.

Водоспад є чудовим місцем відпочинку жителів та гостей району.

Водоспад розташований у нижній течії річки Кам'янки, при проходженні її вод через Токівський масив.

Невеликі пороги і водоспади утворені з порфіробластових гранітів, обабіч розташована геологічна пам'ятка природи «Мальовничий каньйон на річці Кам'янці в Токівських гранітах». Разом вони утворюють мальовничий пейзаж.

Друга місцева назва Токівського водоспаду — Водоспад Калнишевського. Саме кошовий отаман Петро Калнишевський першим почав заселяти землі навколо Дніпра, що нижче порогів.

Старожили розповідають, що на території нинішнього Червоного Току в Петра Калнишевського був маєток, поряд з яким було викопано глибокий колодязь із найсмачнішою в околиці водою, і про те, що біля колодязя зупинялися ночувати чумаки, прямуючи з Криму до Чигирини та Києва.

Комплексна пам'ятка природи Нікопольські плавні — комплексна пам'ятка природи місцевого значення. Розташована в межах Нікопольського

району Дніпропетровської області, на схід від смт Червоногригорівка. Площа 3,7 га. Створена в 1974 році [51].

Охороняються заліснені, заболочені та підтоплені ділянки в долині річки Ревун (притока Дніпра), в районі Червоногригорівських плавнів.

Пам'ятка природи вирізняється розмаїттям флори і фауни, характерних для південної частини Дніпровських плавнів. Тут зростають: тополя чорна, верба біла, в'яз, берест. Вздовж берега і на мілководді збереглась рослинність болотного типу. Багатий тваринний світ. З рідкісних видів — європейська болотна черепаха. Водиться багато водоплавних птахів.

1.3.5 Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

Центральний парк культури та відпочинку ім. Т. Г. Шевченка (від заснування і до 1925 Потьомкінський сад) — центральний і найстаріший парк Дніпра, пам'ятка садово-паркового мистецтва. Парк складається з материкової частини та Монастирського острова [52].

До заснування Катеринослава, у другій половині XVIII сторіччя, територія сучасного парку належала відставному осавулові колишнього запорозького війська Лазареві Глобі. За словами історика Дмитра Яворницького, колишній козак переїхав до Половиці з Нового Кодака, посадив тут перші дерева, а на березі Дніпра звів водяний млин.

У 1787 починається забудова Катеринослава, і Глоба продає свою землю князю Григорію Потьомкіну, який розпочинає тут будівництво свого палацу. На прилеглій території британський садівник В. Гульд насаджує для князя сад в англійському стилі з екзотичними рослинами, ананасовою та лавровою галереями.

Після смерті Потьомкіна палац швидко занепадає, утім зусиллями міської влади сад підтримувався у належному стані. У 1887 сад стає епіцентром святкування сторіччя Катеринослава. До початку XX сторіччя Потьомкінський сад залишається улюбленим місцем прогулянок містян.

У 1925 році розпочинається реконструкція парку, що отримав нову назву — парк культури і відпочинку імені Тараса Шевченка. Колишній Потьомкінський палац було переобладнано на Будинок відпочинку імені Ілліча. У 1935 на східній ділянці парку будується Зелений театр [53].

Після війни починається нова масштабна реконструкція парку — його територію збільшено за рахунок частини площі Шевченка, відбудовується палац, прокладаються нові алеї, встановлюється чавунна огорожа в стилі ампір. На центральній алеї парку зводиться пам'ятник Сталіну (демонтовано у 1961).

У 1957 році до території парку додається Монастирський острів, з'єднаний із материком пішохідним мостом. У 1959 на центральній алеї острова відкрито новий, найбільший в Україні, пам'ятник Шевченкові (замість старого, спорудженого 1949-го на материковій частині — п'єдестал від нього зберігся до наших днів).

Храм святителя Миколая, зведений на території парку у 1999 році, став одним із символів Дніпра. У 2006 відбулася реконструкція оглядового майданчика парку, встановлено каскадний фонтан. У 2013 проведено капітальний ремонт пам'ятника Тарасу Шевченку та відкрито фонтан-водоспад «Поріг Ревучий».

У Дніпропетровській області також розташовано 7 Парків-Пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення.

Парк Лазаря Глоби — центральний парк міста Дніпро. Заснований до 1807 року. Парк є колишнім займищем запорожця Лазаря Глоби, на околиці тодішньої Половиці. Він перебрався сюди після продажу Григорію Потьомкіну свого саду на горі, де зараз знаходиться Потьомкінський палац й парк Шевченка [54].

Міська влада згодом облаштувала його у «Міський сад». Тут був викопаний став й спущена вода з Озерки.

Парк — один з найстаріших у місті. Постійно діють атракціони, кільцева дитяча залізниця (щороку з травня по вересень), картинг-центр, розташований в західній частині парку.

На ставку у західній його частині розташований Літній театр.

Щороку наприкінці листопада — на початку грудня у східній частині парку встановлюється міська новорічна ялинка.

1.3.6 Ботанічні сади

Дніпровський ботанічний сад — ботанічний сад в Україні, в межах міста Дніпра; єдиний ботанічний сад у місті.

Площа 33,0 га. Заснований 1929 року, перенесений на теперішнє місце 1931 року.

Розташований у Соборному адміністративному районі міста. Лежить на захід від проспекту Гагаріна. На заході обмежений Довгою балкою; на півдні — парком Гагаріна. Район, де був створений сад, колись називався Міськими дачами [55].

У ботанічному саду є паркова зона (біля проспекту) з оранжереєю тропічних видів, що закриті для відвідувачів, науково-дослідницьке господарство, могила засновника саду — Олександра Рейнгарда.

Під ботанічний сад було виділено 11 десятин (13,05 га) землі за межою (колишня Курінна вулиця — сучасна Телевізійна) Дніпра на Міських дачах, де нині розташована територія ДНУЗТ, біля кінцевої зупинки 1-го трамваю. Була розорана земля, проведений водогін й насаджені дерева. Проте в 1930 році радянським урядом організовувалися у Дніпрі ВНЗ, у тому числі інститут інженерів транспорту (ДІТ), якому було вирішено надати територію ботанічного саду. Сам же сад перемістили на іншу, західну сторону Лагерної вулиці (сучасний проспект Гагаріна), де почалися роботи навесні 1931 року. У ті ж роки, 1934 року, було збудовано радіовежу на розі сучасного просп. Гагаріна та вул. Казакова.

Нова ділянка мала площу 12 га. і доходила до Червоноповстанської (Жандармської) балки. У березні 1934 року газета «Зоря» писала: «Ще 1930 року у Дніпрі (поряд з міськими дачами) за вирішенням Наркомосу було розпочато насадження ботанічного саду. За три роки свого існування сад

значно виріс і поповнився рядом нових культур. Із відведених під сад 13,5 га, на сьогодні 8 га. вже засаджено деревами 165 видів. Серед них є 60 видів дерев, що досі ніколи не росли в Дніпрі. Це корейський персик, кедр, маньчжурський горіх, маньчжурська оралія, японська вишня, китайська гліцинія, японський дуб, пробкові дерева і чимало інших», а також «... організація ботанічного саду в Дніпропетровську дає можливість провадити науково-дослідну роботу в галузі геоботанічного дослідження всієї флори Дніпропетровщини» [56].

До Другої світової війни Дніпропетровський ботанічний сад вів плідну наукову роботу, зокрема розробляв комплексну проблему «Вивчення й освоєння флори, фауни й рослинного світу Південно-Східної України».

Криворізький ботанічний сад — ботанічний сад в Україні, в межах Тернівського району міста Кривого Рогу Дніпропетровської області. Сучасна площа 52,4 га.

Сад є державною, бюджетною, неприбутковою науковою установою, яка створена для організації творчої роботи колективу вчених і вирішення актуальних проблем розвитку фундаментальних та прикладних досліджень в галузі біологічної науки.

Зважаючи на загрозу екологічної катастрофи, що нависала над Кривбасом, у грудні 1972 року Президія АН УРСР виносить рішення «Про організацію опорного пункту Донецького ботанічного саду АН УРСР у Криворізькому промисловому районі», і вже 15 квітня 1975 року воно було прийняте. Засновником і творцем ботанічного саду на Криворіжжі став професор Євген Миколайович Кондратюк, на той час директор Донецького ботанічного саду.

До складу саду увійшла територія поблизу балки Приворотної. 25 червня 1981 року Президія Академії наук Української РСР прийняла розпорядження № 115 «Про створення Криворізького відділення Донецького ботанічного саду». За порівняно короткий час ботанічним садом були зібрані значні колекції різноманітних рослин, створені дендрарій, сад безперервного цвітіння, розарій, сад бузку та садового жасмину; побудовані лабораторно-адміністративний

корпус, оранжереї, центральний вхід у сад, пішохідний міст через ставок завдовжки 110 м; дорожньо-пішохідна мережа з твердим покриттям [57].

Площу ботанічного саду зменшили до сучасного розміру рішенням Дніпропетровської обласної Ради 19 березня 2002 року. Причиною зменшення площі вказано: «Уточнення меж при видачі акту на право землекористування»

Створена унікальна колекція рідкісних і зникаючих рослин, де в умовах *ex situ* зберігається понад 180 видів рослин. Тільки тут можна побачити занесені до Червоної книги України (61 вид), до Світового (13 видів) та до Європейського Червоних списків (23 види) зникаючих рослин та гербарні зразки, які документують флористичні знахідки, як-от новий для науки вид — астрагал висунський. Створена національна колекція видів ковили України.

Колекційний фонд саду налічують 665 видів і форм, 120 сортів деревних та чагарникових; 811 квітково-декоративних видів, форм і сортів; 890 тропічних і субтропічних таксонів; 170 лікарських видів; 165 рідкісних та зникаючих видів; 124 ґрунтопокривні види; 520 видів рослин природної флори.

Дендрологічний Парк Саксагань — дендрологічний парк місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Дніпропетровської області.

Розташований поблизу села Надєждівка Криворізького району Дніпропетровської області. Площа 2,8 га. Статус надано 23.05.2008 року для збереження штучних деревних та інших насаджень, в тому числі рідкісних видів, а також для підтримки екологічного балансу довколишньої місцевості.

Доступ на територію дендропарку обмежений, оскільки він перебуває у приватній власності.

Дендропарк розташований на південному сході міста Кривий Ріг, приблизно в 7 км від станції Кривий Ріг-Головний, між селищами Залізничне та Суворове. Має статус охороняемого природного об'єкту місцевого значення з 1993 року.

Дендропарк розташований серед жилих кварталів одноповерхової забудовлі селища Залізничне. На південь та схід території знаходяться дачні

ділянки, вологі луки з джерелом, береги якого вкриті болотяною рослинністю; на північ - жилі квартали багатоповерхової забудови. Дендропарк часто відвідується людьми.

Дендрологічний парк був закладений у 1971 році, але перші насадження з'явилися тут ще наприкінці 1966 року.

На час «розквіту» дендропарку видовий склад деревних та чагарникових форм нараховував понад 500 видів. Загальна площа близько 27 га.

Масив складається з окремих ділянок, утворених однією, двома деревними породами, які чергуються з різнотрав'ям, галявинами, чагарниковими заростями. Найбільшу частину утворено насадженнями дубу, берези, липи, кленів гостролистих і татарських, несправжньо-платанового та долоне розрізного і масового - в'язу гладкого. Хвойні рослини дендропарку - сосна звичайна, туя західна, яловець звичайний, яловець козачий. Деревні листяні породи: айлант найвищий, маклюра яблуконосна, сумах коротковолосистий, скумпія звичайна, абрикос звичайний, горіх волоський та чорний, ліщина звичайна, бархат амурський; серед плодових дерев необхідно зазначити яблуню лісову, грушу звичайну, обліпиху крушиновидну, а також горобину звичайну. В південній та східній частині є рідколісся з маслинки вузьколистої. Значні площі займають насадження айви подовженої; глоду криваво-червоного та п'ятистовпчикового, одноматочкового; барбарису звичайного. Зрідка зустрічаються черемха звичайна та пізня, кизил справжній, ірга овальна алича [58].

Весняною прикрасою парку є насадження сортового бузку, спіреї Вангутта і японської. Невелика кількість хеномелесу Маулея (айви японської), калини-гордовини залишилась під заростями сніжнягідника прирічкового в центральній частині масиву. Можна побачити і міхурник деревовидний, карагану дерев'янисту. Донедавна можна було побачити красиво квітучу гліцинію. В північній частині парку поблизу військового містечка розташовані посадки дубу звичайного та дубу червоного. В західній частині парку росте

верба Матсуда. Трав'янисті рослини представлені гравілатом міським, веронікою весняною, підмаренником чіпким, фіалкою запашною, великим числом видів злаків та складноцвітих.

Загальний таксономічний склад деревних і чагарникових насаджень Довгинцівського дендропарку на даний період становить близько 25 родин, 50 родів, 66 видів. Значне число дерев і кущів перенесені місцевими жителями до своїх присадибних ділянок. Парк потерпає від збору плодів, нагромадження великого об'єму побутових відходів, випасу худоби. Нажаль, охоронний режим не діє, що призводить до погіршення стану деревних насаджень [59].

В дендропарку зустрічаються озерна жаба, сіра та зрідка - зелена ропуха, часникова жаба. Плазуни представлені лише 2 видами - прудкою ящіркою і звичайним вужем. Найбільш чисельні за числом видів птахи - понад 70 видів. В парку і околицях можна зустріти бугайчика, малого яструба, звичайного боривітра, зрідка - сіру куріпку, фазана, пастушка, водяну курочку, припутня, садову горлицю, звичайну горлицю, зозулю, вухату сову, хатнього сича, одуда, крутиголовку, звичайного і сирійського, малого дятлів, сільську ластівку, лісового щеврика, жовту плиску, тернового сорокопуда, вивільгу, шпаків, сойку, сороку, сіру ворону, сіру та чорноголову кропив'янок; вівчариків: ковалика, весняного, жовтобрового; мухоловок - сіру та білошию, чорну горихвістку, вільшанку, східного соловейка, чорного і співочого дроздів; блакитну і велику синиць, хатнього і польового горобців, зябликів, зеленька, щиглика, коноплянку, костогриза; звичайну вівсянку та інших.

З ссавців зустрічаються 19 видів: звичайний їжак, мала білозубка, білочерева білозубка, вечірниця руда, середземноморський нетопир, пізній кажан, звичайна лисиця, кам'яна куна, ласка, сирій заєць, звичайна нориця; лісовий, жовтогорлий та польовий мишаки, звичайний сліпак, хатня і курганцева миша, миша-маля.

Однією з найважливіших проблем, які повинні бути вирішені на шляху до сталого розвитку, постає збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Важлива, або навіть і ключова роль у даному процесі відводиться

побудові стійкої природної системи – екологічної мережі, яка повинна забезпечити сталий розвиток територій в екологічному напрямі. Особливої гостроти цій проблемі надає і той факт, що антропогенний ландшафт майже витіснив природний, який зберігся у вигляді окремих територій, непридатних для ведення господарства, та острівків природно-заповідного фонду, переважно ізольованих між собою. Ці ізольовані території з часом втрачають біологічне та ландшафтне різноманіття і не можуть забезпечити його збереження у подальшому майбутньому, тобто вони втрачають свою природну стійкість.

Для підтримки достатнього рівня біологічного різноманіття та збереження рідкісних і зникаючих видів рослинного та тваринного світу необхідно розширення як площ, так і кількості природоохоронних об'єктів, що потребує істотних капіталовкладень, але у майбутньому очікується одержання значної кількості екологічних, економічних і соціальних вигод від таких інвестицій. Під час проведення заходів щодо охорони, раціонального використання та відтворення тваринного світу повинно забезпечуватися додержання основних вимог і принципів: збереження умов існування видового та популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі; недопустимість погіршення середовища перебування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин; додержання науково обґрунтованих лімітів використання об'єктів тваринного світу. Також необхідно застосовувати природоохоронні технології під час здійснення виробничих процесів; проводити заходи, спрямовані на відтворення, в тому числі штучне, диких тварин, профілактику та боротьбу з захворюваннями тварин. За інформацією Дніпропетровського обласного управління лісового та мисливського господарства для охорони лісів в першу чергу необхідне покращення матеріально-технічної бази лісгосподарських підприємств. Існуюча техніка для гасіння лісових пожеж в більшості застаріла, потребує постійних ремонтів. Таким чином вважається за необхідність придбання пожежної техніки високої прохідності, пожежного обладнання, а також автомобілів високої прохідності для здійснення патрулювання лісів лісовою охороною. Аналіз багаторічних

даних свідчить про те, що заповідний режим та заходи з охорони природних комплексів, безумовно, позитивно впливають на стан мешкання та перебування усіх рідкісних видів тварин і рослин на території Дніпропетровської області. За інформацією природного заповідника “Дніпровсько-Орільський” за час існування заповідника відбулося збільшення кількості видів тварин та рослин, а також чисельності окремих видів, що охороняються. У першу чергу, це пов’язано з удосконаленням системи охоронних заходів та тривалістю детальних моніторингових досліджень, які проводяться співробітниками наукового відділу заповідника [60].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Проектування більшості екомереж на даному етапі знаходиться на початковій стадії розвитку. У зв’язку з цим особливої актуальності набуває вивчення особливостей природокористування, об’єктів і територій природно-заповідного фонду як каркасу майбутньої екомережі, ландшафтної структури території та екологічної специфіки Дніпропетровської області.

На сучасному етапі розвитку господарювання в межах Дніпропетровської області спостерігається посилення впливу антропогенних чинників на структурні елементи екомережі та стан біорізноманіття.

Навіть в умовах техногенного забруднення в Дніпропетровській області проводиться діяльність щодо розвитку і розширення заповідних територій, а заповідна справа розглядається як головний засіб для комплексного вирішення важливих екологічних проблем, таких як збереження біорізноманіття, відновлення та підтримка екологічного балансу в біосфері.

За останні п’ять років відбулося значне збільшення площі заповідних об’єктів області. Станом на 01.01.2020 мережа територій та об’єктів природно-заповідного фонду області складає 179 об’єктів, загальною площею 99,9 тис. га, що становить 3,13 % від площі області. Із них 32 об’єкта – загальнодержавного значення на площі 36641,98 га та 147 – місцевого значення на площі 63307,1 га.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ

2.1 Проблеми функціонування об'єктів ПЗФ.

2.1.1 Правовий і громадянський захист природи регіону

Екологічний злочин - соціально небезпечні дії, спрямовані на знищення життя чи середовища. Здійснення такого злочину передбачає жорсткі санкції, іноді навіть до ув'язнення на все життя.

У міжнародному екологічному праві провідне місце займає принцип запобігання, відповідно до якого основною метою цивільних дій є попередження порушень природного середовища.

Використання економічних критеріїв в екології повинно бути направлено на реалізацію головного принципу: не максимізація прибутків підприємців або держави, а досягнення стійкого розвитку шляхом збалансованого природокористування так, щоб розвиток матеріального виробництва в будь-якому регіоні забезпечував стійкість екосистем [61].

Економічне забезпечення збереження здорового природного середовища різноманітне та включає в себе такі головні аспекти:

- державне фінансування об'єктів ПЗФ;
- формування правових і організаційних умов для раціонального природокористування;
- створення науково-технічного потенціалу для переорієнтації економіки на ресурсозберігаючі технології;
- зміна основних напрямків суспільного виробництва, культури споживання;
- створення замкнених виробничих циклів, надання пріоритетності безвідходним технологіям;
- упорядкування системи обліку виробництва продукції з урахуванням вартості природних ресурсів.

Одним з найважливіших завдань створення об'єктів ПЗФ є збереження біологічного різноманіття. У прийнятті концепції охорони біологічного різноманіття велику роль зіграла Конвенція про охорону біологічного різноманіття, схвалена на Конференції ООН з питань довкілля та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 рік, 179 країн)

Охорона біологічного різноманіття починається зі збереження генофонду живих організмів планети. Без збереження рослин та рослинності неможливо зберегти види тварин [62].

Перелік видів рослин та тварин, що потребують охорони, наводять в так званих Червоних книгах.

Червона книга України - основний державний документ, в якому узагальнено матеріали про сучасний стан рідкісних рослин і тварин у країні, на підставі якого розробляються наукові і практичні заходи, спрямовані на їх охорону, відтворення і раціональне використання.

Мета заснування Червоної книги - поліпшення охорони рідкісних та таких, що знаходяться під загрозою зникнення видів рослинного і тваринного світу; є основою для розробки подальших дій, спрямованих на охорону занесених до неї видів тварин і рослин [63].

Зелена книга України виділяє як рідкісні та зникаючі ценози (всього - 127), що потребують охорони, так і типові ценози різного рангу. Серед них лісових угруповань - 51, степових - 26, лугових - 16, водних - 16, болотних - 12 та чагарникових - 5. Охорона рідкісних ценозів може здійснюватися тільки як частин відповідних екосистем та ділянок біосфери [64].

Найефективнішим засобом охорони біорізноманіття унікальних та типових природних комплексів є заповідання.

Організаційно-правові основи ведення заповідної справи визначено Законом України "Про природно-заповідний фонд України" та актами законодавства, прийнятими відповідно до нього [65].

У відповідності до Закону "Про природно-заповідний фонд України" до природно-заповідного фонду належать:

- природні території та об'єкти - природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;
- штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва [66].

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

Залежно від походження, інших особливостей природних комплексів та об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи мети і необхідного режиму охорони:

- заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні;
- пам'ятки природи поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні.

2.1.2 Порушення відносин суспільства і довкілля

Для Дніпропетровщини проблема охорони навколишнього природного середовища є резонансним питанням. З одного боку, область виробляє більше 20 % усієї реалізованої промислової продукції України, а з іншого – має місце велика концентрація промислового комплексу, діяльність якого призводить до значного рівня техногенного навантаження на довкілля.

Але не зважаючи на прогресуючий промисловий комплекс в області збільшується площа та кількість об'єктів природно-заповідного фонду. Об'єкти-представники природно-заповідного фонду представлені на рисунку 2.1.

- заповідник Дніпровсько-Орільський
- 1 заповідне урочище місцевого значення Горіховий сад
- 2 заповідне урочище місцевого значення Балка Крутенька
- 3 заповідне урочище місцевого значення Гора Калитва
- ▲ заказник ботанічний загальнодержавного значення Балка Бандурка
- ▲ заказник ботанічний місцевого значення Житлова балка
- ▲ заказник ландшафтний загальнодержавного значення Солоний Лиман
- ▲ заказник ландшафтний загальнодержавного значення Петропавлівський Лиман
- ▲ заказник лісовий загальнодержавного значення Урочище «Яцево»
- ▲ заказник лісовий загальнодержавного значення Грушеватський
- ▲ заказник орнітологічний загальнодержавного значення Булахівський Лиман
- ▲ заказник ботанічний місцевого значення Житлова балка
- ▲ 1 заказник ботанічний місцевого значення Урочище Балка Гостра
- ▲ 2 заказник гідрологічний місцевого значення Озеро Довге
- ▲ 3 заказник ентомологічний місцевого значення Топчинський

- ▲4 заказник загальнозоологічний місцевого значення **Новоселівський лиман**
- ▲5 заказник іхтіологічний місцевого значення **Балка Велика Осокорівка**
- ▲6 заказник ландшафтний місцевого значення **Отченашкові наділи**
- ▲7 заказник лісовий місцевого значення **Андріївський ліс**
- ▲8 заказник орнітологічний місцевого значення **Василівська колонія сірих чапель**
- ▲9 заказник орнітологічний загальнодержавного значення **Волошанська дача**
- ▲10 заказник ландшафтний місцевого значення **Річка Соломчина**
- ▤1 пам'ятка природи загальнодержавного значення **Ботанічна Урочище Паськове**
- ▤2 пам'ятка природи геологічна загальнодержавного значення **Скелі МОДРу**
- ▤3 пам'ятка природи комплексна загальнодержавного значення **Урочище «Лелія»**
- ▤1 пам'ятка природи ботанічна місцевого значення **Балка Ягідна**
- ▤2 пам'ятка природи ботанічна місцевого значення **Сторічні дубові насадження Василівської лісової дачі**
- ▤3 пам'ятка природи геологічна місцевого значення **Сланцеві скелі**
- ▤4 пам'ятка природи геологічна місцевого значення **Виходи мігматиту**
- ▤5 пам'ятка природи гідрологічна місцевого значення **Токівський водоспад**
- ▤6 пам'ятка природи комплексна місцевого значення **Нікопольські плавні**
- ▤7 пам'ятка природи ландшафтна місцевого значення **Підніпровський регіональний ландшафтний парк**
- ▤8 пам'ятка природи ботанічна місцевого значення **Віковий дуб**
- ▤9 пам'ятка природи ботанічна місцевого значення **Зразкова лісосмуга**
- ◆1 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва **Центральний парк культури та відпочинку ім. Т. Г. Шевченка**
- ◆2 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва **Парк Лазаря Глоби**
- ◆3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва **Синельниківський**
- ▲ ботанічний сад **Дніпровський ботанічний сад**
- ▲ дендрологічний парк місцевого значення **Дендрологічний Парк Саксагань**

Рис. 2.1 - Об'єкти-представники природно-заповідного фонду представлені на
рисунок

В області діє регіональна комплексна екологічна програма, до якої увійшли 25 основних підприємств-забруднювачів. За період її дії намітилась позитивна тенденція до зниження рівня техногенного навантаження на стан довкілля. Поступово зменшуються обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Зокрема, лише за 2019 рік вони знизились на 6 %, а за весь період дії програми – на 19 %. За підсумками 2019 року відбулось також зменшення обсягів скидів зворотних вод у поверхневі водні об'єкти майже на 2 %, крім того, стабілізувалась ситуація із обсягами розміщення промислових відходів [67].

У минулому році у рамках публічно-приватного партнерства облдержадміністрація розпочала діалог з промисловістю нашого регіону, який відбувається на співставленні інтересів екології та економіки. Сподіваємось, що такий підхід стане поштовхом до вироблення нового формату співпраці між владою та бізнесом. Дніпропетровщина має стати лідером та першою розпочати будівництво “зеленої економіки”.

З метою запровадження європейської практики у напрямку моніторингу навколишнього природного середовища в області утворено орган управління якістю атмосферного повітря. У планах на майбутнє – реалізувати проєкт “Online-моніторинг стану атмосферного повітря”, метою якого має стати забезпечення системи постійного контролю за станом атмосферного повітря у регіоні з надмірним рівнем техногенного навантаження. Продовжено впровадження широкомасштабного проєкту повернення до життя занедбаних водойм. Щороку реалізовуємо понад 20 природоохоронних ініціатив щодо розчистки водойм та захисту від підтоплень населених пунктів.

Оскільки виробнича діяльність викликає порушення природного середовища, суспільству випадає взяти на себе турботу щодо відновлення її властивостей та охорони від подальшої деградації.

В Україні охорона навколишнього середовища розглядається як самостійно політичне завдання.

Політика щодо навколишнього середовища - це сукупність усіх дій, спрямованих на уникнення втручання в навколишнє середовище, на його зменшення та на усунення пошкоджень довкілля, що вже сталися [68].

Концепція розвитку заповідної справи передбачає зростання її суспільного значення для держави та народу, оптимізацію і розширення системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду з метою забезпечення охорони біологічного різноманіття, типових та унікальних ландшафтів України, сприяння підтриманню екологічної рівноваги на її території, зміцнення бази для проведення моніторингу навколишнього природного середовища, наукових досліджень, екологічного та патріотичного виховання громадян.

Сучасні особливості взаємодії суспільства і природи: екологічні аспекти охорони навколишнього природного середовища Глобальна система “суспільство – довкілля” розвивається за законами, що передбачають єдність і взаємозв'язок природного і соціального світу. Ці закони однаковою мірою поширюються як на екологічні, так і на економічні відносини. В екології вони мають особливе значення. Єдність і взаємозв'язок навколишнього природного середовища дозволяє враховувати інтереси його охорони як при експлуатації природних ресурсів, так і в процесі вжиття природоохоронних заходів. Тому вирішуючи окрему проблему охорони довкілля чи використання природних ресурсів, ми повинні в комплексі враховувати всі фактори, що здатні вплинути на стан навколишнього природного середовища [69].

Поступове забруднення навколишнього середовища на певному етапі може перейти в докорінні якісні його зміни, що зумовить перетворення довкілля на зону, небезпечну для здоров'я людини, рослинного і тваринного світу.

Екологічні інтереси людини і всього суспільства в цілому у чистому і придатному для життя навколишньому природному середовищі завжди будуть суперечити з економічними інтересами суспільства в задоволенні своїх матеріальних потреб.

Протиріччя між цими інтересами існує завжди, оскільки задоволення матеріальних потреб людини неминуче спричиняє обмеження біологічних засобів задоволення її інтересів. Загострення цих протиріч, доведене до критичної точки, до свого антагонізму, призводить до екологічної кризи, заводить в екологічний глухий кут. Вихід із такого становища можливий лише за умов революційних перетворень засобів та інструментів екологічної безпеки.

Мета конструювання і розвитку системи “суспільство – природа” полягає у забезпеченні якості навколишнього природного середовища, тобто досягнення такого стану екологічної системи, при якому постійно і незмінно здійснюється обмін речовин і енергії всередині природи, між природою і людиною, відтворюється життя [70].

Можна визначити три шляхи забезпечення якості відносин між навколишнім природним середовищем та суспільством:

1 - забезпечення пріоритету екології над економікою, панування екологічних інтересів над економічними. У такому разі ущемляються або взагалі зводяться нанівець економічні інтереси людини, що ставить суттєві перепони на шляху забезпечення необхідної якості її життя.

2 – забезпечення пріоритету економіки над екологією з урахуванням можливостей адаптації людини і саморегуляції природи. Подібний шлях призводить до деградації навколишнього природного середовища, завдає невинуватної і невинуватної шкоди здоров'ю і генетичному фонду людини, а в кінцевому підсумку веде до вимирання людства.

3 – передбачає поєднання екологічних та економічних інтересів. Це єдиний правильний шлях, що пропонує історія і який забезпечує баланс між задоволенням екологічних запитів людини та потребами економічного розвитку суспільства без ущемлення останніх.

Мірою співвідношення екологічних та економічних інтересів, яка визначає якість навколишнього природного середовища і встановлює межі дозволеного в плані економічної діяльності людини, є нормативи гранично припустимого господарського впливу суспільства на довкілля. Отже сутність

охорони навколишнього природного середовища полягає у забезпеченні науково обґрунтованої міри співвідношення економічних і екологічних інтересів.

Речовим, споживацьким за своєю сутністю, як і у випадку з виробничими відносинами, залишається ставлення людини до природи та її ресурсів. Природа для людини є лише предметом, корисною річчю. Теоретичне пізнання законів природи є лише засобом для підпорядкування її людським потребам – чи то як предмета споживання, чи способу виробництва [71].

Людина ставиться до природи як власник, розглядає її ресурси як дармові. Вся могутність створених потужних продуктивних сил спрямовується на природу і людину, формується система суцільної експлуатації природного і людського потенціалу, система суцільної корисності.

Складовим же елементом загального завдання – охорона довкілля – є завдання охорони і раціонального використання природних ресурсів. Руйнівний вплив діяльності людини на природу ще ніколи не мав такого гострого і драматичного характеру, як нині. Забруднення повітря, води, акваторії Світового океану, ерозія ґрунтів, скорочення посівних площ, вирубування лісів, опустелення земної поверхні, зникнення багатьох видів рослин і тварин, зміна клімату, поява парникового ефекту, озонових дірок, надмірна урбанізація – такий далеко неповний перелік негативних наслідків взаємовідносин природи і суспільства на сучасному етапі. Все це обертається глобальною агресією проти основ самого життя на Землі, примушує говорити про сучасну екологічну кризу, про її небезпеки та загрози для людства і довкілля та необхідність забезпечення екологічної безпеки як складової охорони довкілля.

Подальше наростання негативних тенденцій у взаємовідносинах суспільства і природи може призвести до непоправної катастрофи.

Уникнути цього дозволить радикальний перегляд тисячолітньої практики таких взаємовідносин, використання всього наукового, технічного й економічного потенціалу для захисту світових природних джерел життя,

вироблення соціально-економічної політики, адекватної природній суті існування людини.

Аналіз показників соціально-економічного розвитку України показує, що обсяги природокористування і забруднення довкілля не відповідають темпам падіння економіки. Той факт, що у минулому десятиріччі не функціонувало до 80-85% економіки, а обсяги споживання води знизилися тільки на 30% при зниженні шкідливих викидів в атмосферу у 2 рази, дає підстави говорити про надмірну еколого-економічну затратність виробництва, яка може бути проілюстрована на основі аналізу енергоємності валового внутрішнього продукту [72].

Зважаючи на те, що водні ресурси на території області розподіляються нерівномірно, покриття їх дефіциту частково вирішується за рахунок перекидання стоку р. Дніпро каналами Дніпро-Донбас, Дніпро-Кривий Ріг, Дніпро-Інгuleць, а також водогонами регіонального значення [73].

Забрудненням водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств, підприємств житловокомунального господарства. Скид стічних вод в поверхневі водні об'єкти в 2019 році склав 675,0 млн м³ (на 17,8 млн м³ менше, ніж у 2018 році), з них: 200,0 млн м³ – забруднених, 356,0 млн м³ – нормативно чистих без очистки, 119,0 млн м³ – нормативно очищених. За останні роки моніторингові дослідження якості води поверхневих водойм вказують на погіршення стану річок і водойм Дніпропетровської області, як і по Україні.

В результаті підземного видобутку залізної руди щорічно шахтами Кривбасу відкачується 10 – 12 млн м³ шахтних вод. На сьогоднішній день високомінералізовані шахтні води скидаються без очищення за розпорядженням Кабінету Міністрів України. Середня їх мінералізація складає 35 – 40 г/л. Мінералізація шахтних вод обумовлена природним вмістом іонів хлору, натрію, калію, магнію, кальцію, які перевищують гранично допустимі концентрації (ГДК), прийняті для водойм культурно-побутового та рибогосподарського призначення. З метою екологічного оздоровлення річок і

Таблиця 2.1

Скидання забруднюючих речовин із зворотними водами у поверхневі
водні об'єкти

Скидання забруднюючих речовин за регіоном	2017 рік	2018 рік	2019 рік
	Обсяг забруднюючих речовин, тис.т.	Обсяг забруднюючих речовин, тис.т.	Обсяг забруднюючих речовин, тис.т.
Перелік скинутих забруднюючих речовин			
БСК ₅	1,834	2,060	2,057
Нафтопродукти	0,0396	0,0396	0,0324
Завислі речовини	2,240	2,073	2,213
Сухий залишок	150,000	158,300	136,400
Сульфати	42,990	40,470	38,070
Хлориди	211,200	142,6	123,400
Азот амонійний	0,480	0,494	0,498
Феноли	0,000053	0,000063	0,000057
Нітрати	4,817	5,506	5,464
СПАР	0,01194	0,01358	0,01375
Залізо	0,0501	0,04430	0,04260
Мідь	0,000528	0,000559	0,000459
Цинк	0,001869	0,002014	0,001735
Нікель	0,002782	0,003556	0,003321
Хром 6+	0,000008	0,000005	0,000004
Алюміній	0,006021	0,007129	0,005588
Свинець	0,000172	0,000101	0,000070
Кадмій	0,000112	0,000027	0,000022
Кобальт	0,000024	0,000001	0,000001
Карбамід	0,006570	0,006178	0,005138
Марганець	0,000029	0,000033	0,000036
Нітроти	0,240	0,212	0,235
Фтор	0,001925	0,001985	0,001424
Ціаніди	0	0	0
Роданіди	0	0	0
ХСК	6,876	7,739	7,948
Толуол	0,000105	0	0
Фосфати	0,5736	0,6862	0,7156
Хром загальний	0,001224	0,001206	0,001203
Всього:	421,373662	360,260537	317,108408

забезпечення питною водою м. Миколаєва та зрошення сільгоспугідь Херсонської і Миколаївської областей після закінчення скиду надлишків зворотних вод на підставі регламенту промивки ДПП “Кривбаспромводопостачання” здійснює промивку річок Інгулець та Саксагань.

Підприємствами Кривбасу не впроваджуються ефективні технології, які забезпечують зниження мінералізації вод перед скиданням їх у водні об’єкти. Утилізація високомінералізованих шахтних вод, яка являється складною і поки що не вирішеною екологічною проблемою не тільки Криворізького басейну, а й усієї України [74].

Забруднення водних об’єктів негативно впливає на біорізноманіття та свідчить про значну деградацію природних комплексів в результаті тривалої експлуатації навколишньої території

Промислові підприємства гірничо-металургійного, паливно-енергетичного, хімічного комплексів і транспорт є основними джерелами забруднення повітряного басейну. У 2019 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення порівняно з попереднім роком зменшились на 6 % та становили 576,9 тис. т. Крім того, від стаціонарних джерел забруднення в атмосферне повітря надійшло 23,5 млн. т діоксиду вуглецю – основного парникового газу, який впливає на зміну клімату.

Забрудненням підземних вод на території області носить локальний характер для функціонування ПЗФ і пов’язане із функціонуванням підприємств вугільної та хімічної промисловості, чорної металургії, виробництвом мінеральних добрив, комунального та сільського господарства. З 2018 року через обмежене фінансування, польові роботи з вивчення стану підземних вод майже не проводилися, за виключенням гідрохімічного випробування підземних вод по спостережних свердловинах відомчої мережі в межах гірничих відводів шахт Західного Донбасу. У Західному Донбасі відчутний збиток підземним водам продовжують наносити високо мінералізовані (6,0-33,0 г/дм³) шахтні води. Основними забруднюючими компонентами є хлориди та сульфати [75].

Забруднення промисловими та комунальними стічними водами, що містять у підвищених кількостях токсичні елементи, нафтопродукти, перевищення концентрації окремих хімічних елементів – є небезпечним джерелом забруднення як підземних, так і поверхневих вод. Основні випуски їх у річкову мережу відбуваються, як і в минулі роки, у межах великих міст Дніпропетровської області, де зосереджені водосімкі виробництва.

Оцінка результатів забруднення атмосфери включає негативний вплив на об'єкти ПЗФ: тварин, рослини; на неживі складові природи, включаючи воду, ґрунт і ландшафт у цілому У більше широкому змісті як такий негативний вплив можна розглядати саму забруднену атмосферу, клімат, а також ряд економічних і соціальних умов [76].

Згідно комплексному індексу забруднення атмосфери пріоритетними речовинами (ІЗА), обчисленому за даними спостережень 2019 року, рівень забруднення атмосферного повітря міст Дніпропетровської області вище середнього. Це в значній мірі погуршує умови функціонування природно-заповідних об'єктів.

Таблиця 2.2

Індекс забруднення атмосфери (ІЗА) у містах Дніпропетровської області
за 2019 рік

Перелік пріоритетних домішок	ІЗА		
	Дніпро	Кам'янське	Кривий Ріг
Формальдегід	10,27	5,4	7,41
Двоокис азоту	2,75	1,8	1,0
Пил	2,00	2,7	2,67
Оксид Вуглецю			0,69
Фенол	1,0	3,6	0,59
Аміак	1,0	1,2	
Комплексний ІЗА	17,02	14,7	12,36

Підтопленням земель та населених пунктів регіону. Техногенне підтоплення суттєво відрізняється від природного. Воно не має циклічності, має постійний характер, але при цьому різну інтенсивність, що залежить від кількості та масштабності аварій, вводу в дію нових промислово - житлових

об'єктів, і тому не завжди може бути виконано короткострокове і оперативне прогнозування. У межах населених пунктів підтоплення обумовлене підпором ґрунтових вод Кам'янського водосховища, замуленням і зарегулюванням стоку рр. Оріль, Самара, Бик і Тернівка, забудовою заплавл і відсутністю належного поверхневого стоку. Дренажні канали замулені, засипані і не виконують своїх функцій, що потребує значних капіталовкладень на спорудження нових інженерних систем з урахуванням існуючої містбудівної документації [77].

Утилізацією відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості. Значні масштаби використання природних ресурсів та енергетичносировинна спеціалізація Дніпропетровської області, яка обумовлена великими обсягами виробництва і споживання разом із застарілою технічною базою, а також стрімкий розвиток урбанізації та агломерацій визначають високі показники щорічного утворення і нагромадження відходів. Питання накопичення та утилізації промислових відходів має загальнодержавне значення, оскільки більша частина відходів містить шкідливі для навколишнього природного середовища та людини речовини. Вирішення проблеми утилізації відходів – це очищення довкілля від токсичних речовин і баласту та отримання при цьому корисних продуктів і, як слідство, економічного ефекту [78].

Поширенням екзогенних геологічних процесів. У межах Дніпропетровської області набули розвитку такі ЕГП природного та техногенного походження як зсуви, карст, підтоплення, осідання земної поверхні над гірничими виробками, переробка берегів водосховищ та просідання лесових ґрунтів. Загальна кількість зсувів складає 382 одиниці. В активному стані перебувають 12 площею 0,438 км²; на забудованій території зафіксовано 165 проявів процесу, у зоні впливу яких знаходяться 167 об'єктів господарювання. Зсувними процесами сильно порушені території великих міст, території розробок родовищ корисних, а також прибережні зони великих водосховищ і річок (на окремих ділянках). Чітко вирізняються кілька районів, де зсувна активність характеризується високою інтенсивністю і завдає збитків

народному господарству. Район правого схилу долини р. Дніпра і балок, що впадають до нього у межах міст Дніпро і Кам'янське. Головна причина розвитку зсувів – перезволоження лесових ґрунтів на схилах поверхневими та підземними водами у результаті постійного або періодичного підйому підземних вод (після сніготанення, випадання опадів), неорганізоване скидання поверхневих вод (балки Шамишина, Карнаухівська), посилення донної ерозії за рахунок скидання промислових і побутових стоків (балки Баранникова, Аптекарьська, Червоноповстанчеська).

У межах природного заповідника “Дніпровсько-Орільський” існує пряма загроза деградації його гідроландшафтів з причини зміни гідрологічного режиму озер, їх замулення та заболочення [79].

Різнобічна діяльність суспільства з охорони довкілля свідчить про багатоплановість змісту цього поняття і вказує на необхідність комплексного підходу до вирішення питань, пов'язаних із його визначенням, взаємодії всіх напрямків охорони навколишнього природного середовища.

Проблему охорони довкілля слід розглядати не ізольовано, а у зв'язку із загальною проблемою гармонізації відносин людини і природи. Вирішення її вбачається і в повнішому використанні досягнень науково-технічного прогресу.

На сьогодні у результаті нерозривності взаємодії суспільства і природи ці дві системи утворили єдину глобальну систему “суспільство – природа”, яка складається з двох підсистем, що відповідають двом формам взаємодії суспільства і природи – використанню природних ресурсів й охороні навколишнього природного середовища. Перша підсистема – соціально-економічна. Вона спрямована на використання, споживання і перетворення природи людиною. Її завдання – забезпечити задоволення економічних інтересів суспільства. Друга підсистема – екологічна, яка виражає екологічні інтереси людини, а, отже, і всього суспільства в чистому, здоровому, продуктивному і різноманітному довкіллі.

Природа і суспільство разом становлять глобальну соціо-екосистему – довкілля, яке оточує людину. Конфлікт цих або руйнування хоча б однієї із

підсистем призводить до загибелі багатьох людей, суспільства і природи в цілому.

Нинішня екологічна ситуація в Україні, яка формувалась впродовж тривалого часу через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природних геосистем, характеризується як кризова. Територія Дніпропетровської області відзначається надмірним техно- і антропогенним навантаженням на природне середовище та високим ступенем його забруднення [80].

Дніпропетровська область характеризується потужним промисловим і науковим потенціалом, розгалуженим сільським господарством, вигідним географічним положенням, багатими природними ресурсами, високим рівнем розвитку транспорту та зв'язку.

В цілому, незважаючи на те, що в останні роки має місце тенденція до зменшення антропогенного тиску на довкілля, рівень техногенного навантаження залишається високим, а екологічна ситуація незадовільною.

Екологічні проблеми в області пов'язані з підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря. Промислові підприємства гірничометалургійного, паливно-енергетичного, хімічного комплексів і транспорт є основними джерелами забруднення повітряного басейну.

Викиди шкідливих речовин в атмосферу у 2019 році становили 576,9 тис. т, що на 37,4 тис. т (6%) менше, ніж у 2018 році.

Із загальної кількості суб'єктів підприємницької діяльності у 2018 році отримали дозвіл на викиди 571 підприємство. Загальний обсяг забору води у 2019 році з поверхневих та підземних водних об'єктів за даними Регіонального офісу водних ресурсів у Дніпропетровській області склав 1180,0 млн м³.

Використання води склало 865,8 млн м³, що на 2,5 млн м³ менше, ніж у 2018 році [81].

Основні галузі промислового виробництва – найбільші енергетичні та металургійні об'єкти, комунально-побутове водокористування та зрошення земель пов'язані з використанням водних ресурсів р. Дніпро. Водні ресурси у

містах і селищах значно менші від потреби в них. Внаслідок цього, в більшості міст області склалася передкризова та кризова водогосподарська та гідроекологічна ситуація, коли самовідновлювальна здатність Дніпра та багатьох річок басейну вже не забезпечує відновлення порушеної екологічної рівноваги. Але якість річкової води в районах основних питних водозаборів Дніпропетровської області суттєво не змінюється [82].

Значні масштаби використання природних ресурсів та енергетично-сировинна спеціалізація Дніпропетровської області, що обумовлена великими обсягами виробництва і споживання разом із застарілою технічною базою, а також стрімкий розвиток урбанізації та агломерацій визначають високі показники щорічного утворення і нагромадження відходів.

Так, станом на 01.01.2020, в області накопичено понад 10,69 млрд т промислових відходів.

Питання накопичення та утилізації промислових відходів має загальнодержавне значення, оскільки більша частина відходів містить шкідливі для навколишнього природного середовища та людини речовини. Вирішення проблеми утилізації відходів – це очищення довкілля від токсичних речовин і баласту та отримання при цьому корисних продуктів і, як слідство, економічного ефекту. Необхідно зазначити, що більша частина розміщених відходів мають велику кількість ресурсоцінних компонентів, які можна вилучити з метою одержання якісної та дешевої сировини.

На підприємствах області протягом 2019 року утворилося 251,98 млн т відходів. Із загального обсягу утворених відходів 32,0 тис. т становили відходи І – ІІІ класів небезпеки. Переважна їх більшість використовується повторно або передається спеціалізованим підприємствам для подальшої утилізації. Дніпропетровська область знаходиться в степовій зоні України і займає площу 3,19млн га, у тому числі землі лісгосподарського призначення становлять 115,124 тис. га, із них вкриті лісовою рослинністю 77,0 тис. га, загальний запас деревини 13,9 тис. м3, а лісистість області відповідає 5,6 %. У той же час, наявність потужних запасів мінеральної сировини і сприятливі агрокліматичні

умови зумовлюють високу концентрацію промислових об'єктів і розвиток агропромислового сектору. У результаті більша частина земель антропогенно-трансформована [83].

В таких умовах дуже складним та важливим є питання виявлення і заповідання природних територій і об'єктів. Незважаючи на це, проводиться планомірна діяльність щодо розвитку і розширення заповідних територій, розглядаючи заповідну справу як головний засіб для комплексного вирішення важливих екологічних проблем, таких як, збереження біорізноманіття, відновлення і підтримка екологічного балансу в біосфері тощо.

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення, зокрема і на рівні регіону, набуває концепція сталого розвитку, спрямована на інтеграцію економічної, соціальної та екологічної складових розвитку. Саме вона має стати ключовою у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища [84].

2.2 Перспективи охорони і відновлення здорового довкілля краю

Лише природні території, що знаходяться під особливою охороною держави, здатні забезпечити екорівновагу, компенсувати перетворення природних комплексів людиною і зберегти частину дикої природи для її подальшого самовідтворення. Заповідання цінних природних територій — це свідчення нашого піклування про майбутні покоління. Тому створення природоохоронних територій є важливою складовою національного природоохоронного законодавства України, а також міжнародних документів у галузі охорони навколишнього природного середовища [85].

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Цей фонд розглядається як складова частина світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Створення заповідних територій сьогодні є єдиним реально працюючим механізмом охорони природних екосистем, ландшафтів, рослинних угруповань

та рідкісних видів з тих, охорона яких передбачена національним законодавством України. Інші природоохоронні напрямки, що існують у законодавчій площині, на кшталт формування екомережі або ведення Червоної та Зеленої книг, мають практичну реалізацію переважно у формі надання конкретним територіям статусу ПЗФ [86].

В Дніпропетровській області проводиться значна робота по виявленню і взяттю під охорону держави цінних об'єктів природи, які утворюють ПЗФ області і входять до державного ПЗФ фонду.

Так фактична площа природно-заповідного фонду з 01.01.2016 по 01.01.2020 збільшилася на 6371,31 га.

Принциповим моментом в можливостях охорони кожного об'єкта ПЗФ є створення спеціальної адміністрації, яка виконує, в першу чергу, природоохоронну функцію. Адміністрації повинні створюватися для всіх НПП, БЗ, ПЗ, РЛП а також зоологічних парків, ботанічних садів та дендрологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. На практиці не всі території ПЗФ вищезазначених категорій мають спеціальні адміністрації. Для решти категорій ПЗФ не вимагається створення спеціальних адміністрацій. Наявність адміністрації об'єкту ПЗФ сприяє його кращій охороні, збереженню та розвитку, оскільки є кому його захищати, відстоювати права та інтереси. Залежно від категорії та встановленого охоронного режиму, території та об'єкти ПЗФ можуть використовуватись у природоохоронних, наукових, освітніх, оздоровчих, рекреаційних та інших цілях[87].

За інформацією Дніпропетровського обласного управління лісового та мисливського господарства для охорони лісів в першу чергу необхідне покращення матеріально-технічної бази лісогосподарських підприємств. Існуюча техніка для гасіння лісових пожеж в більшості застаріла, потребує постійних ремонтів. Таким чином вважається за необхідність придбання пожежної техніки високої прохідності, пожежного обладнання, а також автомобілів високої прохідності для здійснення патрулювання лісів лісовою

охороною. Аналіз багаторічних даних свідчить про те, що заповідний режим та заходи з охорони природних комплексів, безумовно, позитивно впливають на стан мешкання та перебування усіх рідкісних видів тварин і рослин на території Дніпропетровської області [88].

За інформацією природного заповідника “Дніпровсько-Орільський” за час існування заповідника відбулося збільшення кількості видів тварин та рослин, а також чисельності окремих видів, що охороняються. У першу чергу, це пов’язано з удосконаленням системи охоронних заходів та тривалістю детальних моніторингових досліджень, які проводяться співробітниками наукового відділу заповідника.

Для вирішення існуючих проблем і забезпечення розвитку системи природоохоронних територій необхідне прийняття комплексу відповідних заходів – законодавчих, нормативно-правових, організаційних, фінансово-економічних, науково-технічних тощо. Розвиток робіт зі створення ПЗФ потребує повної та достовірної просторової інформації, що свідчить про особливу роль картографічних методів дослідження як ефективного інструменту вивчення територіальної організації природи та суспільства.

Для подовження роботи, спрямованої на поліпшення стану ПЗФ в Дніпропетровській області, облдержадміністрацією розроблено Дніпропетровську обласну комплексну програму (стратегію) екологічної безпеки та запобігання змінам клімату на 2016 – 2025 роки (рішення Дніпропетровської обласної ради від 21.10.2015 № 680-34/VI), яка базується на основних принципах та засадах сталого розвитку [89].

Техногенне навантаження на одиницю площі території та душу населення Дніпропетровщини в десятки разів перевищує ці показники в інших регіонах України (окрім Донецької області). Величина техногенного тиску, за оцінками експертів, досягла критичного рівня, особливо на територіях крупних промислових зон. В результаті такої активної антропогенної діяльності на теренах нашого краю практично повністю знищений природний ландшафт степу і створений штучний аграрно-промисловий [90].

Однак територія Дніпропетровщини, що розташована у Степовому Придніпров'ї, зберегла окремі унікальні, мальовничі ділянки дикої природи. Так, майже у самому центрі області, між двох промислових гігантів — Дніпропетровськом і Дніпродзержинськом — розташований *Дніпровсько_Орільський природний заповідник*, створений 15 вересня 1990 р. з метою збереження залишків дніпровських плавнів з усім різноманіттям їх ландшафтів, рослинного та тваринного світу. Територія заповідника навечно вилучена зі сфери господарської діяльності. На його території заборонено збирати квіти, лікарські рослини, гриби, ягоди, полювати на тварин і птахів, рибальство, масовий відпочинок тощо. Лише співробітники заповідника можуть організовувати на його території спеціальні екскурсії [91].

Співвідношення категорій об'єктів ПЗФ Дніпропетровської області за кількістю та площею території наведено на рисунку 2.1.

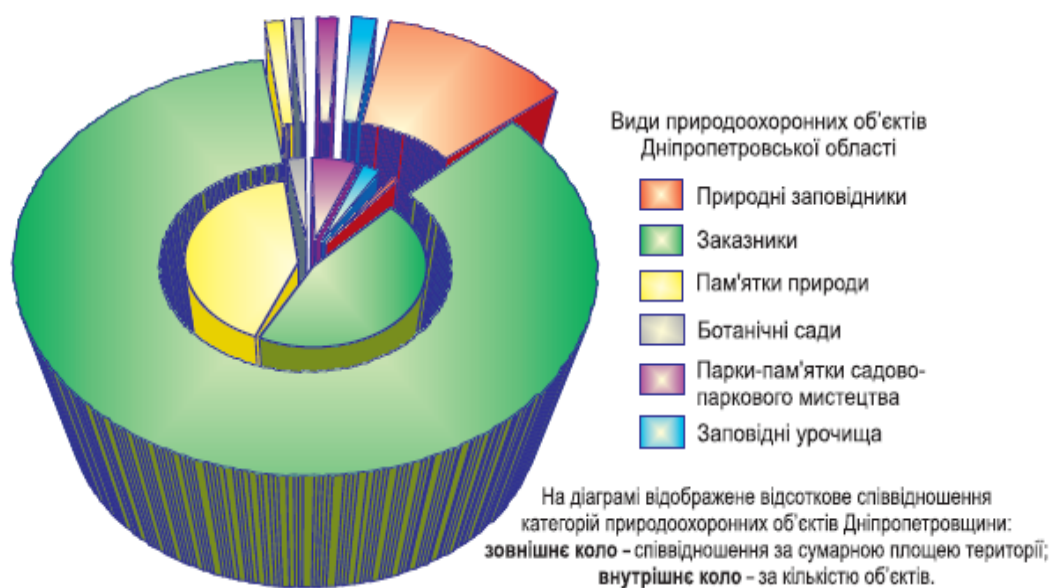

Рис. 2.4 - Співвідношення категорій об'єктів ПЗФ Дніпропетровської області за кількістю та площею території

На території Дніпропетровської області природоохоронні об'єкти розміщені нерівномірно. Існують райони, в яких вони взагалі відсутні — Солонянський та Софіївський. Найбільша кількість об'єктів припадає на

Новомосковський і Дніпропетровський райони, а найбільша площа об'єктів ПЗФ – у Магдалинівському районі [92].

Найкоштовнішим «діамантом» у “зеленій короні” Придніпров'я є унікальний Присамарський природний комплекс, у межах якого нещодавно створені ландшафтні заказники Петропавлівські лимани і Мар'їн Гай. Вони являють собою відокремлений природний комплекс, ізольований від основної ділянки Самарського (Новомосковського) бору. Дуже цінним в природоохоронних цілях є природний комплекс навколо гігантської Луки (петлі), що утворила її Самара в середній та нижній течії. Історично ця територія отримала назву Самарського бору – найбільшого за площею на Дніпропетровщині цілісного природного об'єкту. Інтерес для заповідання являє вся долина річки Самари та пониззя річки Вовчої від м. Павлограда до гирла Самари. Також унікальним за розмаїттям ландшафтів, кількістю тварин і рослин є правобережний байрачно-степовий комплекс, особливо Придніпровська байрачно-балкова система, яка охоплює ділянку узбережжя Дніпра в межах колишньої порожистої його частини. Вже давно зникли самі пороги, але природа, що залишилась навколо них, і нині являє велику цінність.

У Дніпропетровській області проводиться значна робота щодо розвитку і розширення заповідних територій. Заповідна справа розглядається як головний засіб для комплексного вирішення важливих екологічних проблем, таких як збереження біорізноманіття, відновлення і підтримка екологічного балансу в біосфері в умовах техногенного забруднення тощо.

В області зарезервоване для наступного заповідання 132 ділянок природних територій.

Отже, умовно можна розрізнити три групи об'єктів ПЗФ: 1) існуючі території та об'єкти ПЗФ області; 2) зарезервовані для подальшого заповідання території; 3) землі, що не мають природоохоронного статусу, але є цінними і перспективними для подальшого заповідання.

Перелік цінних природних територій, що резервуються для створення нових або розширення існуючих об'єктів ПЗФ наведено у Додатку 5 [93].

Тож територія нашого чудового краю, незважаючи на шалений тиск людини на навколишнє середовище, все ще зберігає чудові, майже не змінені екосистеми, які вже охороняються різними за категоріями природоохоронними об'єктами, а також ті, що потребують негайного заповідання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проблеми «здорового» функціонування ПЗФ в області пов'язані з підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря, накопиченням та утилізацією промислових відходів, забрудненням водних об'єктів скидами забруднюючих речовин, забрудненням підземних вод на території області, порушенням гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок, підтопленням земель регіону, поводженням з відходами I-III класів небезпеки та утилізацією відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості.

Для вирішення існуючих проблем і забезпечення розвитку системи природоохоронних територій необхідне прийняття комплексу відповідних заходів – законодавчих, нормативно-правових, організаційних, фінансово-економічних, науково-технічних тощо. Розвиток робіт зі створення ПЗФ потребує повної та достовірної просторової інформації, що свідчить про особливу роль картографічних методів дослідження як ефективного інструменту вивчення територіальної організації природи та суспільства.

Не зважаючи на ряд існуючих проблем в Дніпропетровській області проводиться значна робота по виявленню і взяттю під охорону держави цінних об'єктів природи, які утворюють ПЗФ області і входять до державного ПЗФ фонду.

ВИСНОВКИ

1. Формування ПЗФ Дніпропетровської області пройшло складний і тривалий шлях. На кожному етапі історичного розвитку людства, завдання визначалися характером взаємовідії людини з природним середовищем, ступенем використання нею природних ресурсів, потребами людства.

2. Фізико-географічні особливості й тривале антропогенне освоєння Дніпропетровщини зумовили основні риси сучасного стану природоохоронних територій. Станом на 01.01.2020 мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду області складає 179 об'єктів, загальною площею 99,9 тис. га, що становить 3,13 % від площі області. Із них 32 об'єкта – загальнодержавного значення на площі 36641,98 га та 147 – місцевого значення на площі 63307,1 га. До об'єктів ПЗФ Дніпропетровської області загальнодержавного значення станом на 01.01.2020 відносяться: 1 природний заповідник, 25 заказники, 3 пам'ятки природи, 2 ботанічні сади, 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва. До об'єктів місцевого значення: 4 регіональні ландшафтних парки, 81 заказників, 50 пам'яток природи, 3 заповідних урочища; 1 ботанічний сад; 1 дендрологічний парк; 7 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва

3. Спостерігається тенденція до зростання кількості та площ природно-заповідних об'єктів та територій в межах області. Відсоток заповідності на 2002 р. складав близько 0,8% навіть після збільшення площі заповідних земель майже втричі за період 2003-2015 рр. дає невтішно низький результат – 2,9% при середньому по державі – понад 6,3 %. Станом на 01.01.2020 площа ПЗФ складає 3,13% від площі адміністративно-територіальної одиниці області. На теперішній час у кожному районі області зарезервовано складові структурні елементи екомережі, що включають: об'єкти ПЗФ, відкриті заболочені землі, землі водного фонду, ліси та інші лісовкриті площі, курортні та лікувально-оздоровчі території, рекреаційні території, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, пасовища та сіножаті. В області зарезервовано для наступного заповідання 132 ділянки природних територій.

4. Території, що можуть бути включені до ПЗФ розподілені нерівномірно. Найбільше таких земель знаходиться на півночі та північному-сході. Найменше їх в південно-західних та центральних індустріальних районах. Також зростають витрати на утримання заповідників та національних природних парків Волинської області. Для Дніпропетровщини проблема охорони навколишнього природного середовища є болючим питанням. З одного боку, область виробляє більше 20 % усієї реалізованої промислової продукції України, а з іншого – має місце велика концентрація промислового комплексу, діяльність якого призводить до значного рівня техногенного навантаження на довкілля.

5. На противагу Західним областям нашої країни, колишні степи зараз майже всі розорані. Тому, не зважаючи на створення об'єктів ПЗФ найвищого рангу їх кількість не є достатньою. У наступні 15–20 років основні заходи щодо раціонального природокористування у межах Дніпропетровської області очевидно потрібно було б зосередити на розширенні площ природоохоронних територій. Для вирішення існуючих проблем і забезпечення розвитку системи природоохоронних територій необхідне прийняття комплексу відповідних заходів – законодавчих, нормативно-правових, організаційних, фінансово-економічних, науково-технічних тощо. Розвиток робіт зі створення ПЗФ потребує повної та достовірної просторової інформації, що свідчить про особливу роль картографічних методів дослідження як ефективного інструменту вивчення територіальної організації природи та суспільства.

Список використаних джерел

1. Андрієнко Т.Л., Онищенко В.А., Клєстов М.Л., Прядко О.І., Арап Р.Я. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації (під ред. д.б.н. проф. Т.Л. Андрієнко). – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 60 с.
2. Яцентюк Ю. В. Людина в міських ландшафтах (на прикладі м. Вінниці). Ландшафти і сучасність. – Київ - Вінниця. - Вінниця: Гіпаніс, 2000. – С. 193 – 195.
3. Яцентюк Ю. В. Сполучні території екомережі Вінницької області. Природа. 2000. Вип. 2. С. 50-55.
4. Яцентюк Ю.В. Характеристика типів міських селитебних ландшафтів України // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. – Серия География. – Т. 14 (53). - №1. – 2001. – С. 150 – 154.
5. Яцентюк Ю.В. Парадинамічні зв'язки та екопроблеми міських ландшафтів Центрального лісостепу України // Регіональні екологічні проблеми. – К.: Обрії, 2002. – С. 249 – 251.
6. Яцентюк Ю.В. Долинно-балково-яружний антропогенний парагенетичний ландшафтний комплекс. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. - Серія: Географія. – Вінниця: Гіпаніс, 2002. – Вип. 4. – С. 41 – 48.
7. Яцентюк Ю.В. Ландшафтно-технічні системи міст Центрального лісостепу України (на прикладі міста Вінниці): дис. кандидата геогр. наук: 11.00.11 / Яцентюк Юрій Васильович. – 2004. - 174 с.
8. Яцентюк Ю. В. Ландшафтно-технічні системи міст центрального лісостепу України (на прикладі міста Вінниці) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 «Констр. географія і рац. використання прир. ресурсів» / Юрій Васильович Яцентюк. – К., 2004. – 19 с.
9. Яцентюк Ю. В. Геоекологія. Навчальний посібник. - Вінниця: «Едельвейс», 2007. – 396 с.
10. Заповідники і національні природні парки України. – К.: Вища школа, 1999. – 232 с.
11. Яцентюк Ю. В. Антропогенні парагенетичні ландшафтні комплекси. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. - Серія: Географія. – Вінниця, 2006. – Вип. 12. – С. 43-48.
12. Яцентюк Ю. В. Наукове обґрунтування створення регіонального ландшафтного парку «Мурафа» / Ю. В. Яцентюк // Український географічний журнал. – 2006. – №4. – С. 34–37.
13. Яцентюк Ю. В., Ворона Є. І. Функціональне зонування території проєктованого регіонального ландшафтного парку „Мурафа” // Історія української географії. – 2006. – Вип. 2 (14). – С. 67–69.
14. Яцентюк Ю. В. Природа міста Вінниці. Вінниця: «Едельвейс і К», 2008. – 128 с.

15. Денисик Г.І., Яцентюк Ю. В. Вінниця та її околиці. Вінниця: «Тезис», 2008. – 128 с.
16. Яцентюк Ю. В., Ворона Є. І. Тваринний світ проектованого РЛП «Мурафа». Екологічний вісник. – Київ: ВЕЛ, 2008, № 5. – С.32-33.
17. Яцентюк Ю. В. Геоекологія. Навчальний посібник. - Вінниця: «Глобус-Прес», 2008. – 396 с.
18. Яцентюк Ю.В., Дейнека Д.А. Динаміка стану навколишнього природного середовища Вінницької області. Молодь за чисте довкілля та здоровий спосіб життя. – К., 2010. С.156-157.
19. Яцентюк Ю. В. Екомережа Вінницької області / Ю. В. Яцентюк. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс», 2011. – 128 с.
20. Яцентюк Ю. В. Національні природні ядра екомережі Вінницької області / Ю. В. Яцентюк // Український географічний журнал. – 2011. №2. – 48-52.
21. Yatsentyuk, Yu. V. The national core areas of Vinnitsia region. Ukrainian Geographical Journal. 2011. No. 2. P.48-52.
22. Яцентюк Ю. В. Сполучні території екомережі Вінницької області. III-й Всеукраїнський з'їзд екологів з міжнародною участю. - Т.1. – Вінниця: ВНТУ, 2011.- С.279-282.
23. Яцентюк Ю. В. Динаміка стану навколишнього природного середовища Вінницької області з 1991 по 2009 роки. Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – Т.1. - С.346-348.
24. Yatsentyuk, Yu. V. Ekomerezha Vinnytskoi oblasti [Econetwork of Vinnytsia region]. Vinnytsia: Edelweis i K. 126.
25. Яцентюк Ю. В., Ярова Д. В. Особливості екомережі Вінницької області // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – С. 289–293.
26. Яцентюк Ю. В. Геоекологія. Навчальний посібник. - 2-ге видання з доповненнями. - Вінниця: «ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2012. – 396 с.
27. Яцентюк Ю. В. Регіональна екомережа Вінницької області // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. № 1-2, 2012. – С. 77-85.
28. Yatsentyuk Yu. V. The recovery territory of the ecological network of Vinnytsia region. Proceedings of the First All-Ukrainian Sciences Conference for students, undergraduates, graduate students and young scientists: Ecology, neocology, environmental protection and balanced nature management. 2012. P. 126-128.
29. Яцентюк Ю. В. Відновлювальні території екомережі Вінницької області. Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування: мат. I Всеукр. наук. конф. студ., маг., асп. та молод. вч. – Харків: Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. – С.126-128.
30. Яцентюк Ю. В. Загрози біотичному та ландшафтному різноманіттю Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, Є. І. Ворона // Наукові записки Вінницького державного

- педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2012. – Вип. 24. – С.26–32.
31. Yatsentyuk Yu. V. The regional econetwork of Vinnitsya region. *Man and Environment. Issues of Neoeecology*. No 1-2, 2012. – P. 77-85.
32. Яцентюк Ю. В. Водогосподарські антропогенні парагенетичні ландшафтні системи // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. – Харків. 2013. – Вип. 3-4. – С. 147–152.
33. Y. Yatsentyuk Vodohospodarski antropohenni parahenetychni landshaftni systemy. Liudyna ta dovkillia. Problemy neoeekolohii. 2013. 3-4, 147-152.
34. Яцентюк Ю. В. Структура та ієрархія антропогенних парагенетичних ландшафтних систем / Ю. В. Яцентюк // Антропогенне ландшафтознавство: перспективи розвитку: Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. – С. 136–138.
35. Яцентюк Ю. Парадинамічні і парагенетичні зв'язки та ландшафти / Ю. Яцентюк // Географічна наука і практика: виклики епохи: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті: У 3-х т. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – Т.2. – С.89–91.
36. Яцентюк Ю. В. Екокоридори Вінницької області / Ю. В. Яцентюк // Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування. – Харків: Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 153–154.
37. Заповідні об'єкти Вінниччини / уклад.: О. Г. Яворська (заг. ред.), І. І. Українець, В. Л. Романчук та ін. – Вінниця: Велес, 2005. – 102 с. : кол. іл., табл.
38. Яцентюк Ю. В. Екомережа як антропогенна парагенетична ландшафтна система (на прикладі Вінницької області) / Ю. В. Яцентюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2014. – Вип. 26. – С. 17–24.
39. Яцентюк Ю. В. Перспективні історико-географічні заповідні об'єкти Вінниччини / Ю. В. Яцентюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – 2014. – Вип. 20 (32). – С. 168–173.
40. Яцентюк Ю. В. Промислові антропогенні парадинамічні та парагенетичні ландшафтні системи міста Вінниці / Ю. В. Яцентюк // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. – 2014. – Вип. 3-4 (22). – С. 94–98.
41. Яцентюк Ю. В. Історико-географічні заповідні об'єкти Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, Н. Ю. Татаренко // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження: Збірник наукових праць ВДПУ / Відп. ред. А. В. Гудзевич. – Вінниця, 2014. – Вип. 11 (16). – С. 7–9.
42. Яцентюк Ю. В. Природно-заповідний фонд Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, Н. Ю. Татаренко // Географія та екологія: наука і освіта: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю). – Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. – С. 365–368.

43. Яцентюк Ю. В. Історія дослідження антропогенних парадинамічних і парагенетичних ландшафтних систем / Ю. В. Яцентюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – 2014. – Вип. 19 (31). – С. 45–52.
44. Яцентюк Ю. В. Динаміка стану водних мас Вінницької області за період з 1991 по 2013 роки / Ю. В. Яцентюк, Н. О. Ящук // Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль: СПМ «Тайп», 2015. – С. 259–260.
45. Яцентюк Ю. В. Регіональні центри біорізноманіття Могилів-Подільського району / Ю. В. Яцентюк // Матеріали П'ятої Могилів-Подільської науково-красознавчої конференції. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2015. – С. 456–462.
46. Яцентюк Ю. В., Гавришук Ю. І. Природно-заповідний фонд Поділля. Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження: Зб-к наук. праць. – Вінниця, 2015. – Вип.12 (17). – С.62-64.
47. Яцентюк Ю. В. Динаміка стану навколишнього природного середовища Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, Н. О. Ящук // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження: Зб-к наук. праць. – Вінниця, 2015. – Вип.12 (17). – С.58-60.
48. Yatsentiuk, Yu V. Urban landscape-technical systems (on the example of the city of Vinnytsia). Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 2015. – 200 p.
49. Яцентюк Ю. В. Біоцентри локальної екомережі Мурованокуриловецького району Вінницької області / Ю. В. Яцентюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. – 2016. – Вип.1 (64). – С. 36–41.
50. Яцентюк Ю. В. Особливості тваринного світу регіонального ландшафтної парку «Мурафа» / Яцентюк Ю. В., Григоренко Ю. М. // Materiály XII mezinárodní vědecko-praktická conference “Věda a vznik” – 2016. – Díl.10. Technické vědy. Chemie a chemické technologie. Geografie a geologie. Moderních informačních technologií. Stavebnictví a architektura. Matematika: Praha. Publishing House “Education and Science” s.r.o – Stran. 57-59.
51. Яцентюк Ю. В. Парагенетичні та парадинамічні зв'язки в антропогенних ландшафтних системах // Українська географія: сучасні виклики: Зб. наук. праць: У 3-х т. – К.: Прінт-Сервіс, 2016. – Т.ІІ. – С. 354–356.
52. Яцентюк Ю. В. Природні туристичні об'єкти Чернівецького району Вінницької області. / Ю. В. Яцентюк, А. М. Євсович // Materials of the XII International scientific and practical conference, “Science without borders”, - 2016. Volume 17. Ecology. Geography and geology. Chemistry and chemical technology. Agriculture. Veterinary medicine.- Sheffield. Science and education LTD. - P.52-54.

53. Яцентюк Ю. В. Історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси Чернівецького району Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, А. М. Євсович // *Materialy XII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji “Europejska nauka XXI powieką - 2016”*, Volume 13. Ecologia. Geografia i geologia. Chemia i chemiczne technologie. Rolnictwo.- Przemysł. Nauka i studia - Str. 52-54.
54. Яцентюк Ю. В. Екомережа Мурованокуриловецького району як парадинамічна антропогенна ландшафтна система / Ю. В. Яцентюк // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія.* – 2016. – Вип. 28, № 3-4. – С. 35–44.
55. Яцентюк Ю. В. Особливості рельєфу Чернівецького району Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, А. М. Євсович // *Географія та екологія: наука і освіта: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю).* – Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. – С. 213–216.
56. Яцентюк Ю. В. Сполучні території екомережі Мурованокуриловецького району / Ю. В. Яцентюк // *Матеріали Першої Мурованокуриловецької науково-красознавчої конференції.* – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2016. – С. 26 – 30.
57. Яцентюк Ю. В. Регіональні центри біорізноманіття Крижопільського та Піщанського районів Вінницької області / Яцентюк Ю. В., Зірковська В. А. // *Materials of the XII International scientific and practical conference, “Conduct of modern science”*, - 2016. Volume 18. Geography and geology. Chemistry and chemical technology. Mathematics. Physics.- Sheffield. Science and education LTD. - P.12-14.
58. Яцентюк Ю. В. Перспективи створення Подільсько-Дністровського національного природного парку / Яцентюк Ю. В., Кочержук Я. І. // *Materials of the XII International scientific and practical conference, “Conduct of modern science”*, - 2016. Volume 18. Geography and geology. Chemistry and chemical technology. Mathematics. Physics.- Sheffield. Science and education LTD. - P.15-17.
59. Яцентюк Ю. В. Локальні сполучні території екомережі Муровано-куриловецького району Вінницької області / Яцентюк Ю. В., Кочержук Я. І. // *Materiály XIII mezinárodní vědecko - praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti - 2017»* (22 - 28 února 2017 г.). – Vol. 9. Stavebnictví a architektura Geografie a geologie Matematika Moderních informačních technologií: Praha. Publishing House «Education and Science» 2017. - Stran. 52-54.
60. Яцентюк Ю. В. Річки Крижопільського району Вінницької області. / Ю. В. Яцентюк, В. А. Зірковська // *Materiály XIII mezinárodní vědecko - praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti - 2017»* (22 - 28 února 2017 г.). – Vol. 9. Stavebnictví a architektura Geografie a geologie Matematika Moderních informačních technologií: Praha. Publishing House «Education and Science» 2017. – Stran.42-44.

61. Яцентюк Ю. Перспективні до заповідання території Мурованокуриловецького району / Ю. Яцентюк // Матеріали Другої Мурованокуриловецької науково-краєзнавчої конференції. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С. 443–450.
62. Яцентюк Ю. Річки Чернівецького району Вінницької області / Ю. Яцентюк // Матеріали Першої Чернівецької наукової історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С. 246–249.
63. Яцентюк Ю. В. Екомережа Могилів-Подільського району / Ю. В. Яцентюк // Матеріали Шостої Могилів-Подільської науково-краєзнавчої конференції. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С. 420–423.
64. Яцентюк Ю. В. Регіональні центри біорізноманіття Крижопільського та Піщанського районів Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, В. А. Зірковська // Актуальні питання географічних, біологічних і хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження: Зб. наук. праць ВДПУ / Відп. ред. А. В. Гудзевич. – Вінниця, 2017. – Вип.14 (19). – С. 24–25.
65. Яцентюк Ю. В. Екомережа Могилів-Подільського району / Ю. В. Яцентюк // Шоста Могилів-Подільська науково-краєзнавча конференція / Матеріали конференції, (Могилів-Подільський, 27-28 жовтня 2017 р.) – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С.420 – 423.
66. Яцентюк Ю. В. Натуральні ландшафти Чернівецького району Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, А. М. Дмитришєна // Перша Чернівецька наукова історико-краєзнавча конференція / Матеріали конференції, (сmt.Чернівці, 6 жовтня 2017 р.) – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С.174 – 179.
67. Яцентюк Ю. В. Класифікація і типологія парадинамічних антропогенних ландшафтних систем / Ю. В. Яцентюк // Природні ресурси регіону: проблеми використання, ревіталізації та охорони: Матеріали III-го міжнародного наукового семінару. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 386– 390.
68. Яцентюк Ю. В. Міські парадинамічні антропогенні ландшафтні системи / Ю.В. Яцентюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Екологія». – 2018. – Вип.18. – С. 69–79.
69. Яцентюк Ю. В. Класифікація парагенетичних і парадинамічних зв'язків у ландшафтних системах. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія" Екологія". – 2018. – Вип. 19. – С.30-38.
70. Яцентюк Ю. В. Сполучні території парадинамічної антропогенної ландшафтної системи екомережі Жмеринського району / Ю. В. Яцентюк // Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування: освіта – наука – виробництво – 2018: Збірник тез доповідей XXI Міжнародної науково-практичної конференції. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. – С. 206–209.

71. Яцентюк Ю. В. Парадинамические связи в горнопромышленных парадинамических антропогенных ландшафтных системах Украины / Ю. В. Яцентюк // *Магілєўскі мерыдыян*. – Т.18. – Вып.1-2 (41-42). – 2018. – С.71–76.
72. Яцентюк Юрий Васильевич. Парадинамическая антропогенная ландшафтная система экосети Могилёв-Подольского района Винницкой области Украины / Ю. В. Яцентюк // *Журнал Белорусского государственного университета. География. Геология*. 2018. Вып.2.- с.35-49.
73. Яцентюк Ю. В. Парадинамічні антропогенні ландшафтні зони гідрогеологічного та гідрологічного впливів гірничопромислових об'єктів на довкілля / Ю. В. Яцентюк // *Мікроосередкові процеси в антропогенних ландшафтах: Матеріали науково-практичної конференції*. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – С. 79–83.
74. Яцентюк Ю. В. Парадинамическая зона минерального (геоморфологического) влияния водохранилищ Подольского региона Украины / Ю. В. Яцентюк // *Проблеми на географіята*. – 2018. – Вып. 1-2. – С. 101–112.
75. Яцентюк Ю. В. Екомережа Жмеринського району як парадинамічна антропогенна ландшафтна система / Ю. В. Яцентюк // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія*. – 2018. – Вип. 30, № 1-2. – С.101–109.
76. Яцентюк Ю. В. Восстановительные территории парадинамической антропогенной ландшафтной системы экосети Могилев-Подольского района Винницкой области Украины / Ю. В. Яцентюк // *Магілєўскі мерыдыян*. – 2018. – Т.18. – Вып.3-4 (43-44). – С.22–26.
77. Яцентюк Ю. Ключові території парадинамічної антропогенної ландшафтної системи місцевої екомережі Ямпільського району / Ю. Яцентюк // *Матеріали Першої Ямпільської науково-краєзнавчої конференції*. – Ямпіль–Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2018. – С. 27–30.
78. Яцентюк Ю. Регіональні центри біорізноманіття Жмеринського району як складові парадинамічної антропогенної ландшафтної системи місцевої екомережі / Ю. Яцентюк // *Слідами історії Жмеринського краю: Матеріали першої науково-краєзнавчої конференції*. – Вінниця: ФОП Бабій І.В., 2018. – С. 427–430.
79. Яцентюк Ю. В. Парадинамічна зона біотичного впливу гірничопромислових парадинамічних антропогенних ландшафтних систем. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. - Серія: Географія. – Вінниця, 2018. – Вип. 30. – № 3-4.- С. 10-19.
80. Яцентюк Ю. В. Ландшафтні комплекси долини річки Соб / Яцентюк Ю. В., Гулько А. І. // *Materials of the XV International scientific and practical Conference Fundamental and applied science - 2019 , October 30 - November 7, 2019: Sheffield. Science and education LTD - 72 p. – Vol.12. - p. 25-27.*

81. Яцентюк Ю. В. Пам'ятки археології як історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси Калинівського району Вінницької області / Яцентюк Ю. В., Ужун А. Р. // Materials of the XV International scientific and practical Conference Fundamental and applied science - 2019 , October 30 - November 7, 2019: Sheffield. Science and education LTD -72 p. - Vol. 13. - p.15-17.
82. Яцентюк Ю. В. Особливості поверхневих вод регіонального ландшафтного парку „Мурафа” / Яцентюк Ю. В. // Буша: славетні сторінки історії / Матеріали науково-красназавчої конференції, 12 жовтня 2019 р, с. Буша Ямпільського району . - Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2019.- 196 с. – С. 163-169.
83. Яцентюк Ю. В. Регіональні парадинамічні антропогенні ландшафтні системи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню докт. геогр. наук: [спец.] 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / Яцентюк Юрій Васильович; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2019. – 40 с.
84. Яцентюк Ю. В. Водні ресурси Калинівського району Вінницької області / Яцентюк Ю. В., Ужун А. Р. // Матеріали за XV міжнародна научна практична конференция, Бъдещето въпроси от света на науката - 2019 , 15 - 22 декември 2019 г. География и геология. Математика. Съвременните информационни технологии. Технически науки.: София.« Бял ГРАД-БГ » - Vol. 13. 108 с. - с. 3-5.
85. Яцентюк Ю. В. Екологічна ситуація у долині річки Соб / Яцентюк Ю. В., Гулько А. І. // Матеріали за XV міжнародна научна практична конференция, Бъдещето въпроси от света на науката - 2019, 15 - 22 декември 2019 г.: София. « Бял ГРАД-БГ » - 60 с. – Vol.12.- p.24-26.
86. Яцентюк Ю. В. Регіональні центри біорізноманіття екомережі Могилів-Подільського району Вінницької області / Яцентюк Ю. В. // Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування : Матеріали VII Міжнародної наукової конференції молодих вчених, 28 – 29 листопада 2019 р. – Харків, 2019. – 227 с. – С.114-116.
87. Яцентюк Ю.В., Губарева Я.В. Природно-заповідні об'єкти і території Вінниччини. Сучасні проблеми розвитку природничої географії України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю), м. Вінниця, 27-28 травня 2020 р. / відп. ред. Г.І. Денисик. – Вінниця, 2020. – 126 с. – С.76-80.
88. Yatsentiuk, Yu. V., Hubareva, Ya. V. Nature reserves objects and territories of Vinnytsia re-gion. Modern problems of development of natural geography of Ukraine. mat. All-Ukrainian. scientific-practical internet conference (with international participation). 2020. – P.76-80.
89. Яцентюк Ю.В., Таневський В. О. Заповідні об'єкти Подільського регіону. Сучасні проблеми розвитку природничої географії України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною

участю), м. Вінниця, 27-28 травня 2020 р. / відп. ред. Г.І. Денисик. – Вінниця, 2020. – 126 с. – С.80-83.

90. Яцентюк Ю.В., Медина С. Ю. Антропогенні ландшафти Коростенського району Житомирської області. Сучасні проблеми розвитку природничої географії України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю), м. Вінниця, 27-28 травня 2020 р. / відп. ред. Г.І. Денисик. – Вінниця, 2020. – 126 с. – С.45-49.

91. Яцентюк Ю.В. Долинно-балково-яружна парадинамічна антропогенна ландшафтна система. Сучасні проблеми розвитку природничої географії України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю), м. Вінниця, 27-28 травня 2020 р. / відп. ред. Г.І. Денисик. – Вінниця, 2020. – 126 с. – С.18-24.

92. Vorovka Volodymyr P., Yatsentyuk Yurii V. The maritime para-dynamic as a phenomenon of the formation of the landscape space. *Journal of geology, geography and geocology*. 29(4). 2020. С. 817-830.

93. Яцентюк Ю. В. Парадинамічна антропогенна ландшафтна сфера гідрогеологічного впливу водосховищ. Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування: освіта – наука – виробництво – 2020 : зб. тез доповідей XXIII Міжнародної науково-практичної конференції, (Харків, 17-18 грудня 2020 року). – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. – 110 с.- С. 87-90.

Біосферні та природні заповідники України

№ з/п	Назва	Рік створення	Загальна площа	Площа земель у постійному користуванні, га
Біосферні заповідники				
1	Чорнобильський	2016	226964,70	-
2	Асканія Нова	1985	33307,60	11312,30
3	Чорноморський	1985	89129,00	70509,00
4	Карпатський	1993	53630,00	31977,00
5	Дунайський	1998	46402,9	22662,00
Природні заповідники				
1	Кримський	1923	44175,50	44175,50
2	Канівський	1923	2049,30	2049,30
3	Український степовий	1961	2768,40	2768,40
4	Луганський	1968	1575,50	1575,50
5	Поліський	1968	20104,00	20104,00
6	Ялтинський гірсько-лісовий	1973	14523,00	14523,00
7	Мис Март'ян	1973	240,00	240,00
8	Карадазький	1979	2855,00	2855,00
9	«Розточчя»	1984	2084,50	2084,50
10	«Медобори»	1990	10516,70	10516,70
11	Дніпровсько-Орільський	1990	3766,20	3766,20
12	Єланецький степ	1996	1675,70	1675,70
13	Горгани	1996	5344,20	5344,20
14	Казантипський	1998	450,10	450,10
15	Опуцький	1998	1592,3	1592,3
16	Рівненський	1999	47046,80	47046,80
17	Черемоський	2001	2975,70	2975,70

Національні природні парки та їх мережа в Україні

№	Назва	Область	Рік створення	Площа, га
1	Азово-Сиваський	Херсонська область	1993	52154
2	Білобережжя Святослава	Миколаївська область	2009	35223
3	Білоозерський	Київська, Черкаська області	2009	7014,4
4	«Бойківщина»	Львівська області	2019	12240
5	Бузький Гард	Миколаївська область	2009	6138
6	Великий Луг	Запорізька область	2006	16756
7	Верховинський	Івано-Франківська область	2010	12023
8	Вижницький	Чернівецька область	1995	7928
9	Галицький	Івано-Франківська область	2004	14685
10	Гетьманський	Сумська область	2009	23360
11	Голосіївський	Київ	2007	4525
12	Гомільшанські ліси	Харківська область	2004	14315
13	Гуцульщина	Івано-Франківська область	2002	32271
14	Дворічанський	Харківська область	2009	3131,2
15	Дермансько-Острозький	Рівненська область	2009	1647,6
16	Деснянсько-Старогутський	Сумська область	1999	16215
17	Джарилгацький	Херсонська область	2009	10000
18	Залісся	Чернігівська, Київська області	2009	14836
19	Зачарований край	Закарпатська область	2009	6101
20	Ічнянський	Чернігівська область	2004	9666
21	«Кам'янська Січ»	Херсонська область	2019	12261,14
22	Кармелюкове Поділля	Вінницька область	2009	16518
23	Карпатський	Івано-Франківська область	1980	50303
24	Кременецькі гори[28]	Тернопільська область	2009	6951,2
25	Кремінські ліси[29]	Луганська область	2019	7269
26	Мале Полісся	Хмельницька область	2013	<u>8762,7</u>
27	Мезинський»	Чернігівська область	2006	31035
28	Меотида	Донецька область	2009	20720,9531
29	Нижньодніпровський	Херсонська область	2015	80177,80

30	Нижньодністровський	Одеська область	2008	21311
31	Нижньосульський	Черкаська, Полтавська області	2010	16879
32	Нобельський	Рівненська область	2019	25318,81
33	Олешківські піски	Херсонська область	2010	8020,36
34	Північне Поділля	Львівська область	2010	15588
35	Подільські Товтри	Хмельницька область	1996	261316
36	Прип'ять-Стохід	Волинська область	2007	39315,5
37	Пирятинський	Полтавська область	2009	12028,4
38	Приазовський	Запорізька область	2010	78127
39	Святі Гори	Донецька область	1997	40609
40	Синевир	Закарпатська область	1989	40400
41	Синьогора	Івано-Франківська область	2009	10866
42	Сколівські Бескиди	Львівська область	1999	35684
43	Слобожанський	Харківська область	2009	5244
44	Тузловські лимани	Одеська область	2010	27865
45	Ужанський	Закарпатська область	1999	39159
46	Хотинський	Чернівецька область	2010	9400
47	Цуманська пуща	Волинська область	2010	33475,34
48	Чарівна гавань	Автономна республіка Крим	2009	6270
49	Черемоський	Чернівецька область	2009	7117,5
50	Шацький	Волинська область	1983	32515
51	Яворівський	Львівська область	1998	7079
52	Дністровський каньйон	Тернопільська область	2010	10829,18

Перелік регіональних ландшафтних парків України

Назва	Рік створення	Площа (га)	Область
Богуславль	2009	27	Київська область
Бокальська коса	2000	1 520	Автономна Республіка Крим
Біловодський	2001	14 011	Луганська область
Великобурлуцький степ	2000	2 043	Харківська область
Верхньодністровські Бескиди	1997	8 536	Львівська область
Диканський	1994	11 945	Полтавська область
Донецький кряж	2000	3 952	Донецька область
Загребелля	1994	630	Тернопільська область
Зарваницький	1994	283	Тернопільська область
Знесіння	1993	312	Львівська область
Каліновський	2000	12 000	Автономна Республіка Крим
Клебан-Бик	2000	1 874	Донецька область
Кременчуцькі плавні	2001	5 080	Полтавська область
Мальованка	1999	15 660	Хмельницька область
Меотида	2000	13 017	Донецька область
Надслучанський	2000	17 271	Рівенська область
Надсянський	1997	19 428	Львівська область
Печенізьке поле	1999	4 998	Харківська область
Половецький степ	2000	1 335	Донецька область
Поляницький	1996	1 070	Івано-Франківська область
Прудищанський	1995	2 538	Сумська область
Сеймський	1995	98 858	Сумська область
Тилігульський	1997	13 954	Одеська область
Трахтемирів	2000	5 149	Київська область
Чернівецький	1996	21 504	Чернівецька область
Ізмаїльські острови	1993	1 366	Одеська область

Додаток 4

Перелік об'єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровської області

Район Дніпропетровської області	Значення об'єкту ПЗФ	Назва і категорія об'єктів природно-заповідного фонду
Апостолівський район	Загальнодержавного значення	Ландшафтний заказник: Кам'янський
	Місцевого значення	Орнітологічний заказник: заплава р. Базавлук Гідрологічна пам'ятка природи: водопад на р. Кам'янка, мальовничий каньйон на р. Кам'янці в Токівських гранітах
Васильківський район	Загальнодержавного значення	Ландшафтний заказник: Бакаї, Преображенський, Дебальцевські лимани
	Місцевого значення	Ландшафтний заказник: річка Соломчина, Гришаї, Новогригорівський, Чаплино-Васильківський, річка Чаплина, Надвовчанський Ботанічний заказник: Балка Сад Геологічна пам'ятка природи: скелі залістистих кварцитів на р. Вовчий
Верхньодніпровський район	Загальнодержавного значення	Ландшафтний заказник: Велика Западня Ботанічна пам'ятка природи: урочище Паськове
	Місцевого значення	Лісовий заказник: Балка Парна Ботанічний заказник: урочище Балка Дурна, урочище Балка Глибока, урочище Балка Климова, урочище Балка Гостра Ландшафтний заказник: Домотканські валуни, Мости Заповідне урочище: Горіховий сад
Дніпровський район	Загальнодержавного значення	Природний заповідник: Дніпровсько-Орільський Ландшафтний заказник: Кільченський Лісовий заказник: урочище Яцево Ботанічний сад: Ботанічний сад ДДУ Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва: парк ім. Шевченко
	Місцевого значення	Ландшафтний заказник: Балка Кирпична, Отченашкові наділи Ботанічний заказник: Балка Павлівська, Балка Орлова, Балка Липова, Балка Осипова, Балка Бубликова

		Ботанічна пам'ятка природи: Павлівський ліс Геологічна пам'ятка природи: гранітні скелі Ботанічна пам'ятка природи: ділянка тополевих насаджень, ділянка дубових насаджень Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва: парк ім. Глоби, Севастопольський парк, парк ім. Леніна, Центральний Регіональний ландшафтний парк: Дніпровські ліси Ботанічний заказник: Балка Зміїна Ботанічна пам'ятка природи: Краснопільський
Криворізький район	Загальнодержавного значення	Ландшафтний заказник: Інгулецький степ, Балка Північна Червона Ботанічний сад: Криворізький ботанічний сад Геологічна пам'ятка природи: скелі Мопра
	Місцевого значення	Дендрологічний парк: Саксагань Геологічна пам'ятка природи: виходи мігматиту, мігматитові скелі Ландшафтний заказник: Балка Північна Червона, Візирка Ботанічний сад: дендрологічний парк Ботанічна пам'ятка природи: дерево культурної груші Геологічна пам'ятка природи: сланцеві скелі, виходи аркозових пісковиків, скелеватські виходи, пісковикова скеля, виходи амфіболітів Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва: парк ім. газети «Правда» Ботанічна пам'ятка природи: старовинна груша на Карнаватці
Криничанський район	Загальнодержавного значення	Ландшафтний заказник: Вишневський
	Місцевого значення	Ландшафтний заказник: Рекалівський, степовий каньйон Ботанічний заказник: Житлова балка, витоки річки Базавлук, Верхньобазавлуцький, Середньобазавлуцький, витоки річки Саксагань

Магдалинівський район	Загальнодержавного значення	Ландшафтний заказник: Приорізький
	Місцевого значення	Ентомологічний заказник: Топчинський Ландшафтний заказник: Верхньочаплинський, Середньочаплинський, Заплавка, Верхньокільченський Ботанічна пам'ятка природи: ділянка соснових насаджень
Межівський район	Місцевого значення	Лісовий заказник: Новопавлівський ліс Ландшафтний заказник: Балка Горіхова, Балка Скелька, Антонівський, Сухий бичок, долина річки Бик, Сухарева Балка Ботанічна природна пам'ятка: зразкова лісосмуга
Нікопольський район	Загальнодержавного значення	Ландшафтний заказник: Богданівський Ландшафтний заказник: Базавлуцький прибережно – річковий комплекс
	Місцевого значення	Комплексна пам'ятка природи: нікопольські заплави Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва: орджонікідзевська зона відпочинку
Новомосковський район	Загальнодержавного значення	Ботанічний заказник: Комарівщина, Солоний лиман, Приорізький Ландшафтний заказник: Балка Бандурка
	Місцевого значення	Ботанічний заказник: Балка Ягідна Орнітологічний заказник: василівська колонія сірих чапель Ентомологічний заказник: Новостепанівський Загальнозоологічний заказник: Новоселівський лиман Ботанічна пам'ятка природи: Поодинокі стоячі віковічні сосни, Орлівщанські дубові насадження Ландшафтний заказник: Мар'янівсько-Кулебівський, Витоки річки Губинихи Регіональний ландшафтний парк: Самарські плавні Геологічна пам'ятка природи: природне відслонення Новомосковского горизонту зі стародавньою фауною

		Ландшафтний заказник: Верхньокільченський, річка Багатенька, річка Кільченька
Павлоградський район	Загальнодержавного значення	Орнітологічний заказник: Булахівський лиман Ландшафтний заказник: Межиріччя
	Місцевого значення	Ландшафтний заказник: Тернівський, Малотернівський, Троїцько-Вишневецький, В'язівський, Балка Городище, Урочище Могила Баба, Балка Свідівок Ботанічна пам'ятка природи: ділянка насаджень сосни звичайної, вікові дуби, в'язівські вікові дуби, віковий дуб, високопродуктивні насадження сосни звичайної Гідрологічна пам'ятка природи: чиста криниця
Петриківський район	Загальнодержавного значення	Природний заповідник: Дніпровсько-Орільський
Петропавлівський район	Загальнодержавного значення	Ландшафтний заказник: Мар'їн гай, петропавлівські лимани
	Місцевого значення	Орнітологічний заказник: заплава р. Самара
Покровський район	Загальнодержавного значення	Лісовий заказник: Дібрівський Ландшафтний заказник: Вершина, Воронівський, річка Гайчур, Березово-Вишневський, Старокасянівський, річка Янчур Ентомологічний заказник: Покровський
П'ятихатський район	Загальнодержавного значення	Лісовий заказник: Грушеватський, Комісарівський Ботанічний заказник: Грабівський
	Місцевого значення	Ботанічний заказник: урочище Балка Яранська
Синельниківський район		Ландшафтний заказник: Старовишневецький, урочище Хорошево Іхтіологічний заказник: Балка Велика Осокорівка, Балка Ворона Ботанічна пам'ятка: Роздорський, Балка Садова Пам'ятка природи садово- паркового мистецтва: Синельниківський
Солонянський район	Місцевого значення	Регіональний ландшафтний парк: Дніпрові пороги

		(Придніпровський)
Томаківський район		Ботанічна пам'ятка природи: білі тополі Ландшафтний заказник: Грушівка Заповідне урочище: Балка Крутенька
Царичанський район	Загальнодержавного значення	Комплексна пам'ятка природи: урочище «Лелія»
	Місцевого значення	Гідрологічний заказник: озеро Довге Ботанічна пам'ятка природи: сад Заповідне урочище: гора Калитва
Широківський район	Місцевого значення	Геологічна пам'ятка природи: відслонення аркозових пісковиків Регіональний ландшафтний парк: Балка Кобильна
Юр'ївський район	Загальнодержавного значення	Орнітологічний заказник: Волошанська дача
	Місцевого значення	Ботанічний заказник: Балка Водяна Ландшафтний заказник: Голубівський, Варламівський, урочище Приорільське, Івано-Межиріцький Ентомологічний заказник: Шандрівський

**Перелік цінних природних територій, що резервуються для створення
нових або розширення існуючих об'єктів ПЗФ**

Рішення про резервування	Назва території/об'єкта, яку/який запропоновано створити	Площа, га (орієнтовна)	Місцезнаходження	Підприємство, установа чи організація, у віданні яких перебувають території
Рішення Дніпропетровської обласної ради від 21.10.2015 № 680-34/VI	I. Національні природні парки			
	Самарський бір (створення)	*	Новомосковський, Павлоградський р-ни, Між селами Новостепанівка, Попасне, В'язівка, Булахівка, Знаменівка, Хащове, Вільне та м. Новомосковськ.	
	Орільський (створення)	*	Юр'ївський, Новомосковський, Магдалинівський, Царичанський, Петриківський р-н. Від с. Орілька до с. Шультівка вздовж долини р. Оріль.	
	II. Природні заповідники			
	Дніпровсько-Орільський природний заповідник (розширення)	*	Дніпровський, Петриківський р-н	
	III. Регіональні ландшафтні парки з загальнодержавні заказники			
	Петриківський (створення)	*	Петриківський р-н	
	Кільченський (підвищення статусу і розширення)	*	Магдалинівський, Дніпровський р-ни, Між селами Запоріжжя, Іванівка, Казначеевка, Очеретувате, Спаське, м. Підгородне	
	Волощанський (підвищення статусу і розширення)	*	Юр'ївський р-н	
	Петропавлівський (підвищення статусу і розширення)	*	Петропавлівський р-н	
	Синельниківський (підвищення статусу і розширення)	*	Синельниківський р-н	
	Васильківський степовий (створення)	*	Васильківський, Павлоградський р-ни	
	Дібрівський (підвищення статусу і розширення)	*	Покровський р-н	
	Домоткань-Самотканський (створення)	*	Верхньодніпровський р-ни	
	Мишуринорізький (створення)	*	Верхньодніпровський р-ни	

	Сурський (створення)	*	Верхньодніпровський, Криничанський, Солонянський р-ни	
	Саксаганський (створення)	*	П'ятихатський, Криворізький р-ни	
	Інгулецький (розширення)	*	Криворізький р-н	
	Балка Кобильна (підвищення статусу, розширення)	*	Широківський р-н	
	Середньо-Базавлуцький (підвищення статусу, розширення)	*	Криничанський р-н	
	Кам'янсько-Базавлуцький (створення)	*	Апостолівський, Нікопольський р-ни	
	Томаківський (створення)		Томаківський р-н	
	Дніпрові Пороги (підвищення статусу, розширення)	*	Дніпровський, Солонянський, Синельниківський р-ни	
	Базавлуцький прибережно- річковий комплекс (створення)	*	Нікопольський р-н	
	IV. Перелік зарезервованих природних ядер екомережі місцевого значення*,			
	Назаренківські болота	*	Царичанський р-н, На північ від с. Назаренки	
	Урочище Сад	*	Царичанський р-н, біля с. Лашківка	
	Дмухалівсько- Кушівський	*	Царичанський, Магдалинівський р-ни, Між селами Гупалівка, Дмухалівка, Кушівка, Преображенка	
	Юр'ївський	*	Царичанський, Магдалинівський р-ни, на Захід від с. Юр'ївка	
	Пилипівський	*	Царичанський р-н, Між Селами Преображенка, Пилипівка, Новопідкряж	
	Урочище жовтневе	*	Петриківський р-н, Біля сіл Жовтневе, Новопідкряж	
	Топчинський	*	Магдалинівський р-н, Біля с. Топчинське	
	Богуславський	*	Павлоградський р-н, Між селами Богуслав, Богданівка, містами Тернівка та Павлоград	
	Малоолександрівський	*	Павлоградський, Синельниківський р-н, Між селами Козачий Гай, Малоолександрівка	
	Надсамарськобалковий	*	Петропалівський р-н, Між селами Олександропіль, Коханівка	
	Прадівський	*	Царичанський р-н, На південь і захід від с. Прадівки	
	Підпільний	*	Новомосковський р-н, Між селами Підпільне, Піщанка	
	Новоселівський	*	Новомосковський р-н.	

			Біля с. Новоселівка	
	Самарські Плавні (розширення)	*	Дніпровський р-н. Між містами Новомосковськом і Дніпром	
	Річка Татарка	*	Новомосковський, Синельниківський р-ни. Між селами Вільне та Соколове	
	Балка Ягідна	*	Синельниківський р-н. Між селами Раївка та Соколове	
	Балка Роздори	*	Павлоградський, Синельниківський р-ни. Між селами Романівка, Карабинівка	
	Балка Широка	*	Новомосковський, Павлоградський р-ни. За 5 км на захід від с. Степове	
	В'язівський (В'язівський)	*	Юр'ївський р-н. Між селами Чаплинка, Заречне	
	Мало-Тернівський	*	Юр'ївський р-н. Між селами Вербки та Жемчужне	
	Богуславський	*	Павлоградський р-н. Між селами Богуслав, Богданівка, містами Тернівка та Павлоград	
	Малоолександрівський	*	Павлоградський, Синельниківський р-н. Між селами Козачий Гай, Малоолександрівка	
	Надсамарськобалковий	*	Петропавлівський р-н. Між селами Олександропіль, Коханівка	
	Сухий Бичок	*	Петропавлівський, Межівський р-ни. Між селами Малієве, Зоряне, Красногорівка, Самарське	
	Крутоярівський	*	Межівський р-н. Біля с. Крутоярівка	
	Росишки	*	Петропавлівський, Межівський р-ни. Між смт Межова та смт Петропавлівка	
	Першотравенський	*	Петропавлівський р-н. Між с. Всесвятське та м. Першотравенськ	
	Верхів'я балки Корсиківської	*	Петропавлівський р-н. На південний захід від с. Старий Колодязь	
	Верхів'я балки Сухої	*	Петропавлівський р-н. На південний захід від с. Осадчі	
	Олександропільський	*	Петропавлівський р-н. На південь та захід від с. Олександропіль	

	Балка Погідня	*	Петропавлівський р-н. На північний захід від с. Вереміївка	
	Василівсько-Уздівський	*	Петропавлівський р-н. На захід від с. Василівка	
	Сидоренківський	*	Петропавлівський, Межівський р-ни. Між селами Василівка, Миколаївка	
	Річка Чаплина	*	Петропавлівський р-н. Між селами Дмитровка та Русаково	
	Балка Левшинська	*	Синельниківський, Дніпровський р-ни. Між селами Іванівка, Олександрівка	
	Балка Сад	*	Синельниківський р-н. Біля с. Сад	
	Річка Ворона	*	Синельниківський р-н. Між м. Синельникове та с. Суха Калина	
	Вербовий	*	Синельниківський р-н. На північ і захід від с. Вербове	
	Урочище Зайцеве	*	Синельниківський р-н. На північ від с. Зайцеве	
	Річка Осокорівка	*	Синельниківський р-н. Між селами Дубове, Опанасівка, Михайлівка, Воронове	
	Нижньо-Терський	*	Синельниківський р-н. Між селами Славгород, Роздори	
	Балка Суха	*	Синельниківський р-н. Між селами Водяне, Калинівка, Писарівка	
	Пристін	*	Синельниківський р-н. Між селами Вербове, Писарівка	
	Середньо-Терський	*	Синельниківський р-н. Між селами Кодацьке, Зелений Гай	
	Витоки річки Ковалиха	*	Межівський р-н. Біля с. Новоолександрівка	
	Верхів'ярічки Кам'янки Вовчанської	*	Межівський, Покровський р-ни. Між селами Новопавлівка, Тарасівка, Чаус, Демурино, Гаврилівка	
	Чугуєво-Мар'ївський	*	Межівський р-н. Між селами Чугуєве, Мар'ївка, Новопавлівка	
	Іванівський	*	Межівський р-н. Між селами Дачне, Іванівка, Новопавлівка	
	Урочище Вершина	*	Покровський р-н. На захід від с. Маломихайлівка	
	Любимівські балки	*	Дніпровський р-н. Біля сіл Придніпрянське,	

			Любимівка	
	Чаплинські кучугури	*	м. Дніпро	
	Горянівські озера	*	Дніпровський р-н. Між смт Кіровське, с. Горянівське, м. Дніпро	
	Діївські плавні	*	м. Дніпро	
	Сухачівський нагірний	*	м. Дніпро	
	Балка Тунельна	*	м. Дніпро	
	Урочище Войцехове	*	м. Дніпро, ж/м Західний	
	Ясно-Долинський	*	Дніпровський р-н. Між селами Ясне, Нове, Волинське, селищем Шевченко	
	Урочище Грабове	*	П'ятихатський р-н. Біля с. Біленщина	
	Миколаївсько-Троїцькі байраки	*	П'ятихатський р-н. Між селами Миколаївка, Троїцьке	
	Червоно-Деріївський	*	П'ятихатський р-н. Біля сіл Новотроїцьке, Червоно-Деріївка	
	Лихівський	*	П'ятихатський, Верхньодніпровський р-ни. Між селами Заполички, Попівка	
	Урочище Ровеньки	*	П'ятихатський р-н. Між селами Жовтоолександрівка та Холодіївка	
	Урочище Червона Гірка	*	П'ятихатський р-н. Між селами Запоріжжя та Червона Гірка	
	Яківлівський	*	П'ятихатський р-н. Між селами Миронівка, Володимірівка	
	Княжі байраки	*	П'ятихатський р-н. Біля сіл Жовтоолександрівка, Жовте	
	Долина річки Жовта	*	П'ятихатський р-н. Біля с. Жовте	
	Червоний Луг	*	П'ятихатський р-н. Села Червоний Луг, Комісарівка	
	Михайлівський	*	П'ятихатський р-н. Між селами Мишуричівка, Михайлівка	
	Катеринівський	*	П'ятихатський р-н. Між селами Плоске, Катеринівка, Степове	
	Чигринівський	*	П'ятихатський р-н. Між селами Комсомольське, ДемуриноВарварівка	
	Зелений клин	*	П'ятихатський р-н. Між селами Зелений Клин, Липове та смт Лихівка	
	Полтаво-боголюбівський	*	П'ятихатський р-н. Біля с. Калинівка	
	Мотина Балка	*	П'ятихатський р-н. Біля с. Галина Лозуватка	
	Верхньосаксаганський	*	П'ятихатський,	

			Верхньодніпровський, Криничанський р-ни. Від с. Василівка до с. Саївка	
	Бородаївські байраки	*	Верхньодніпровський р-н. Між селами Суслівка, Бородаївка, Заполички, Правобережне	
	Річка Грушівка	*	Солонянський, Криничанський р-ни. Між селами Карайкове, Грушівка	
	Суша Сура	*	Криничанський, Дніпровський р-ни. Між м. Кам'янське та с. Сурсько-Михайлівка	
	Витоки річки Саксагань	*	Верхньодніпровський, П'ятихатський, Криничанський р-ни. Між селами Адалимівка, Теплівка, Полівське, Божедарівка	
	Балка Сухенька	*	Криничанський р-н. На південь від с. Романкове (у межах м. Кам'янське)	
	Балка Шамишина	*	м. Кам'янське	
	Нижньо-Сурський	*	Солонянський р-н. Між селами Сурсько- Михайлівка, Новоолександрівка	
	Річка Тритузна	*	Солонянський р-н. Між селами Григорівка, Сергіївка, Аполлонівка	
	Верхів'я річки Комишувата та Сура	*	Солонянський р-н. Між селами Олександропіль, Китайгородка, Чумаки, Новопокровка	
	Річка Любимівка	*	Солонянський р-н. Між селами Барвінок, Павлівка	
	Новопокровський	*	Солонянський р-н. Між селами Привільне, Новопокровка	
	Антонівський	*	Солонянський р-н. Між селами Горіхове, Червоний Садок	
	Макортівський	*	Софіївський, П'ятихатський р-ни. Між селами Саївка, Макорти	
	Балка Демурина	*	Софіївський, П'ятихатський р-ни. Між селами Демурино- Варварівка, Райполе	
	Мар'є-Дмитрівський	*	Софіївський р-н. Між селами Перше Травня, Червоне Поле, Кринички	
	Витоки річки Кам'янка	*	Софіївський, Криничанський р-ни. Між селами Червоний	

			Орлик і Софіївка	
	Новохортицькі Дубки	*	Софіївський р-н. Біля с. Новохортиця	
	Балка Солона	*	Софіївський, Криворізький р-ни. Між селами Девладове, Веселе Поле, Златоустівка	
	Річка Жовтенька	*	Софіївський р-н. Між селами Петрове, Кам'янка	
	Річка Базавлучок	*	Софіївський, Апостолівський р-ни. Від с. Базавлучок до с. Слов'янка	
	Річка Велика Кам'янка	*	Томаківський, Нікопольський р-ни. Між селами Борисівка, Привільне та м. Марганець	
	Запорізька Балка	*	Томаківський р-н. Біля с. Запорізька Балка	
	Топилівський	*	Томаківський р-н. Між селами Зелений Клин, Топила	
	Балка Грушівка	*	Томаківський р-н. Між селами Стрюківка, Іллінка	
	Урочище Ревун	*	Томаківський р-н. Між селами Мар'ївка, Червоногригорівка	
	Вищетарасівський	*	Томаківський р-н. Між селами Вищетарасівка, Новокам'янка	
	Новокиївський	*	Томаківський р-н. На схід від села Новокиївка	
	Ірис	*	Томаківський р-н. Біля с. Мирове	
	Покровсько-Чортомлицький	*	Нікопольський р-н. Біля с. Покровське	
	Річка Солона	*	Солонянський, Нікопольський р-ни. Між селами Кашкарівка, Лебединське, Лукіївка, Новоселівка, Шолохове	
	Балка Перевіск	*	Нікопольський р-н. На північ від с. Катеринівка	
	Річка Мала Кам'янка (балка П'ятакова)	*	Нікопольський р-н. Між селами Дмитрівка, Придніпровське	
	Балка Пугачова	*	Нікопольський р-н. На північ від с. Червоногригорівка	
	Капулівський	*	Нікопольський р-н. Між селами Високе, Капулівка	
	Річка Сухий Чортомлик	*	Нікопольський р-н. Біля с. Менжинське	
	Середньо-кам'янський	*	Софіївський, Апостолівський р-ни. Між селами Софіївка,	

			Михайлівка	
	Апостолівський	*	Апостолівський р-н. Між м. Апостолове, селами Михайло- Заводське, Запорізьке	
	Балка Тернова	*	Криворізький, Апостолівський р-ни. Між селами Травневе, Михайлівка	
	Осокорівсько- Костромський	*	Апостолівський р-н. 4 км на схід від с. Велика Костромка	
	Мар'янський	*	Апостолівський р-н. Між селами Новосеменівка, Мар'янське	
	Балка Шмиглова	*	Апостолівський р-н. На південь від с. Мар'янське	
	Балка Зелена	*	Широківський р-н. Між селами Зелена Балка, Зелений Гай, Зелене	
	Балка Визірка	*	Широківський р-н. Північна околиця м. Інгuleць	
	Верхів'ярічки Вербова	*	Широківський р-н. Від сіл Макарівка та Малинівка до південно- західної межі Дніпропетровської області	
	Широківсько-Інгuleцький	*	Широківський р-н. По р. Інгuleць у межах Широківського району	
	Балка Ковалева	*	Широківський, Апостолівський р-ни. Біля сіл Весела Дача, Кошове	
	Свистунівський	*	Широківський р-н. Від с. Свистунове до смт Широке	
	Балка Приворотна	*	Криворізький р-н. Між селами Новоіванівка, Веселе Поле	
	Грузький	*	Криворізький р-н. Між селами Грузьке, Грузька Григорівка	
	Дубова Балка	*	м. Кривий Ріг	
	Річка Бокова	*	Криворізький р-н. Біля сіл Анастасівка, Валове	
	Річка Боковенька	*	Криворізький р-н. Біля сіл Павлівка, Христофорівка	
	Карачунівський	*	Криворізький р-н. Біля сіл Валове, Кіровка, Вільне, Інгuleць	

* орієнтована площа відповідно до проекту схеми формування екомережі